

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
VERSLO TEISĖS KATEDRA

INGA POCIUTĖ
(MAGISTRANTŪROS NEAKIVAIZDINIŲ STUDIJŲ VERSLO TEISĖS PROGRAMA)

PRIVATUS KONKURENCIJOS TEISĖS ĮGYVENDINIMAS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Asist. Karolis Kačerauskas

Konsultantas –
Doc. dr. Daivis Švirinas

Vilnius, 2009

TURINYS

ĮVADAS.....	3
I. KONKURENCIJOS IR IŠ JOS KYLANČIŲ SANTYKIŲ	
SVARBA.....	6
1.1. Bendrieji konkurencijos teisės tikslai.....	8
1.2. Konkurencijos teisės sistemos bei privataus konkurencijos teisės įgyvendinimo instituto glausta raidos apžvalga Europos Bendrijoje, JAV ir Lietuvoje.....	9
II. PRIVATAUS KONKURENCIJOS TEISĖS INSTITUTO ĮGYVENDINIMO	
ELEMENTAI.....	12
2.1. Institucijos.....	13
2.2. Subjektai.....	15
2.2.1. Antkainio perkėlimo argumentas. Netiesioginiai pirkėjai.....	18
2.2.2. Kolektyvinis teisių gynimas. Grupės ieškinys.....	20
2.3. Įrodinėjimo našta.....	24
2.4. Civilinės atsakomybės kilimo pagrindai.....	28
2.4.1. Patirtos žalos apskaičiavimas.....	30
2.5. Bylinėjimosi išlaidos.....	33
2.6. Ieškinio senatis.....	36
III. PRIVATAUS KONKURENCIJOS TEISĖS ĮGYVENDINIMO SANTYKIS SU	
VIEŠOSIOS KONKURENCIJOS TEISĖS ĮGYVENDINIMU.....	38
3.1. Privataus konkurencijos teisės įgyvendinimo nukrypimas nuo bendro intereso.....	40
3.2. Privataus konkurencijos teisės įgyvendinimo privalumai.....	42
IV. INICIATYVOS IR PASIŪLYMAI DĖL PRIVATAUS KONKURENCIJOS TEISĖS	
EFEKTYVAUS ĮGYVENDINIMO.....	45
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	48
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	50
SANTRAUKA.....	54
SUMMARY.....	55

IVADAS

Temos aktualumas. Konkurencija – tai varžymasis ir rungtyniavimas, kurioje nors srityje, norint pasiekti tą patį tikslą.¹ Ekonominiu požiūriu konkurenciją reikia suprasti kaip ūkininkavimo būdą dėl ribotų išteklių tinkamo paskirstymo, užtikrinant neribotus poreikius.² Ūkio subjekto susidūrimas su konkurentais bei vartotojų skirtingais įnoriais, tikslu jiems įtikti, skatina veiksmingos konkurencijos procesą, o noras pirmauti, esant protingo lygio konkurencijos ribojimui, tampa pagrindu rinkos plėtrai, vartotojų interesų užtikrinimui bei fundamentalia pažangos varomąja jėga.

Konkurencijos teisė labai jauna teisės šaka, kuri pradėjo formuotis tik XIX a. Jungtinėse Amerikos Valstijose, o Vakarų Europoje šios teisės šakos užuomazgos pastebėtos tik po II Pasaulinio karo. Vėliausiai minėtos teisės tradicijos pradėjo formuotis Vidurio ir Rytų Europoje – tik po 1990 metų³, o Lietuvoje pirmasis konkurencijos teisės normas įtvirtinantis įstatymas dienos šviesą išvydo tik 1992 metais.

Europos Bendrijos⁴ konkurencijos teise siekiama ne tik užtikrinti bendros rinkos efektyvumą, integraciją, skatinti inovacinį potencialą bei intensyvią konkurenciją ekonominiu požiūriu, tačiau taip pat garantuoti rinkos skaidrumą, konkurencijos sąžiningumą, apsaugoti asmens ūkinę laisvę, vartotojų, kaip silpnesnės šalies, interesus, numatant galimybę prisiteisti patirtą žalą, atsiradusią ūkio subjektams pažeidus Europos Bendrijos sąžiningos konkurencijos taisykles.

Europos Teisingumo Teismas *Courage* prieš *Crehan*⁵ byloje pažymėjo, kad kiekvienas individas, įskaitant ir nesąžiningos sutarties šalį, remdamasis Europos Bendrijos Steigimo sutartimi gali reikalauti, kad būtų sugražinti patirti nuostoliai dėl antikonkurencinės sutarties sąlygų ar elgesio, kuris iškraipė konkurenciją, tokiu būdu suformuojant pamatines nuostatas, užtikrinančias piliečių prievolę ir teisę kreiptis į teismą dėl antikonkurenciniais veiksmais pažeistų interesų gynimo.

Dėl privataus konkurencijos teisės įgyvendinimo instituto novatoriškumo, išplitimo mūsų kasdienybėje bei visuomeninio reikšmingumo yra aktualu nustatyti minėto instituto svarbos lygį ir mastą, taip pat kokį vaidmenį jis atlieka ir ar tikrai visada pavyksta jį efektyviai įgyvendinti.

¹ Tarptautinis žodžių žodynas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985. P. 260.

² Wish R. Competition Law. London: Butterworths, 2001. P. 2

³ Švirinas D. Konkurencijos teisės programa. (Paskaitų skaidrės) // <http://www3.mruni.lt/~daivis/index.php?Lt:2>

⁴ Europos Bendrijos sąvoka tolygi Europos Sąjungos sąvokai (ir atvirkščiai) visame rašto darbe.

⁵ Case C-453/99, *Courage v. Crehan* [2001] E.C.R. I-6297

Temos naujumas. Pasirinkta magistro baigiamojo darbo tema yra nauja teoriniu, o taip pat ir praktiniu atžvilgiu.

Pažymėtina, kad mokslinių recenzijų ar teisinių straipsnių, kurie nuosekliai ir išsamiai išnagrinėtų šį siaurą konkurencijos teisės institutą, Lietuvos teisės erdvėje nėra itin daug, o teisminė praktika ar precedentas, įgyvendinant privačias konkurencijos teisės normas, yra retas svečias tiek Europos Bendrijos, tiek ir nacionalinės teisės plotmėje. Todėl teisės aktai, padėsiantys efektyviai įgyvendinti minėtą institutą, vis dar yra pradinėje kūrimosi ir/ar jų tobulinimo stadijoje.

Darbo tikslas – nustatyti privataus konkurencijos teisės įgyvendinimo, kaip konkurencijos teisės instituto, sąlygas ir kliūtis, kurie turi įtakos šio instituto (ne)veiksmingam funkcionavimui.

Darbo tikslą detalizuojantys **uždaviniai** yra šie:

1. Naudojant sisteminę analizės metodą, pateikti apdorotą ir susistemintą esminę informaciją dėl privataus konkurencijos teisės instituto įgyvendinimo.
2. Palyginti privataus konkurencijos teisės įgyvendinimo instituto reglamentavimo ypatumus Jungtinėse Amerikos Valstijose, Europos Bendrijoje ir Lietuvoje.
3. Įvertinti privataus konkurencijos teisės įgyvendinimo instituto skirtumų ir/ar panašumų ypatumus skirtingų kontinentų teisinėse sistemose.
4. Nustatyti privataus konkurencijos teisės įgyvendinimo instituto santykį su viešąja konkurencijos teise.

Pasirinkto magistrinio baigiamojo darbo **tyrimo objektas** yra privatus konkurencijos teisės įgyvendinimo institutas. Baigiamojo darbo **tyrimo dalykas** – Lietuvos ir Europos Bendrijos teisės aktų bazė ir teisminė praktika, užtikrinant ir įgyvendinant teisę teikti ieškinį dėl žalos atlyginimo, bei problemų, iškilusių įgyvendinant minėtą institutą, analizė ir jų sprendimų pateikimas. Dėl ribotos darbo apimties bus nagrinėjamos tik esminės problemos, trukdančios efektyviai užtikrinti privatų konkurencijos teisės įgyvendinimą, pateikiant pasiūlymus ir galimus problemų išsprendimo ir/ar spragų pašalinimo variantus. Atliekant tyrimą buvo iškelta **hipotezė**: dėl kontinentinės teisės sistemos modeliui būdingų civilinės atsakomybės normų ir procedūrų reglamentavimo, privatus konkurencijos teisės įgyvendinimas negali būti efektyviai įvykdytas ir užtikrintas Europos Bendrijos bei Lietuvos lygmenyje.

Tyrimo metodai. Magistrinio baigiamojo darbo tikslas pasiektas, sisteminės analizės metodu išanalizavus Europos Bendrijos ir Lietuvos praktikų nuomones ir straipsnius, tyrimus, susijusius su privataus konkurencijos teisės instituto įgyvendinimo ypatumais, taip pat atskleistas santykis tarp minėto instituto ir viešosios konkurencijos teisės. Privataus konkurencijos teisės įgyvendinimo reglamentavimo ypatumai minėtose valstybėse buvo lyginami su Jungtinių

Amerikos Valstijų praktika bei teisiniu šio instituto reglamentavimu, siekiant surasti skirtumus ir/ar panašumus, kurie galėtų tapti gairėmis efektyvesniam privataus konkurencijos teisių įgyvendinimui Europos kontinente. Apibendrinimo metodu buvo remtasi rašant išvadas bei pasiūlymus.

I. KONKURENCIJOS IR IŠ JOS KYLANČIŲ SANTYKIŲ SVARBA

Temos „Privatus konkurencijos teisės įgyvendinimas“ nagrinėjimas ir išsamus jos išaiškinimas yra neįmanomas be nuoseklaus konkurencijos sampratos teorinių aspektų atskleidimo.

Todėl pirmiausia yra svarbu apibūdinti pačią konkurenciją kaip reiškinį ekonomikos plotmėje, jos suvokimą praktikoje bei nustatyti konkurencijos teisės vietą teisės sistemoje.

Konkurencijos sąvoka tarptautiniame žodžių žodyne yra apibūdinama kaip gamintojų varžymasis dėl palankesnių ūkininkavimo sąlygų, gaminių realizavimo bei išitvirtinimo rinkoje. Konkurencija skatina ekonomikos ir kultūros plėtotę, verčia gerinti gaminių kokybę.⁶

Anot Remigijaus Šimašio, didžiąją dalį mums žinomos istorijos, žmonija gyveno iškreipto varžymosi sąlygomis. Jis blogiausiu atveju pasireiškė karu, o geriausiu – laisvės proveržiu itin suvaržytų gamybinių santykių kontekste. Bet koks varžymasis dėl viršenybės buvo paremtas arba pačia grubiausia prievarta, arba asmens laisvės paneigimu ar jo teisių apribojimu. Pažymėtina, kad konkurencijos koncepcija gimė kartu su klasikine ekonomikos mokykla. Tik tada buvo atrastas darbo pasidalijimo principas, įvertinta sąžiningos konkurencijos reikšmė ir įtaka rinkai. Konkurencija nuo tol laikoma varžymusi dėl įtikimo vartotojui, o tuo pačiu – ir pažangos varikliu.⁷

Ekonomikoje konkurencija ir rinka yra vienas nuo kito neatsiejami dalykai. Tai santykis tarp kelių ūkio subjektų, kurie tuo pat metu parduoda apibrėžtai vartotojų grupei prekes ir paslaugas.⁸ Tik efektyvi ir veiksminga konkurencija sugeba didinti vartojimą, keliant gaminių kokybę, bet mažinant jų kainas rinkoje, o ūkinę veiklą vykstantiems subjektams pelnas tampa pagrindiniu tikslu, kurį ne visiems pavyksta pasiekti vien tik sąžiningu būdu.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁹ 46 straipsnio 3, 4 ir 5 dalyse pažymima, kad valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei, įstatymas draudžia monopolizuoti gamybą ir rinką, saugo sąžiningos konkurencijos laisvę bei gina vartotojo interesus. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos Konkurencijos įstatymo¹⁰ 1 straipsnyje nurodyta, kad šio įstatymo tikslas yra saugoti sąžiningos konkurencijos laisvę Lietuvos Respublikoje.

⁶ Tarptautinis žodžių žodynas. Vilnius: 2007. P. 581

⁷ Šimašius R., duotuoju momentu LLRI teisės ekspertas. Straipsnis „Konkurencijos teisė ir teisė konkuruoti. Lietuva ir Europos Sąjunga“, 1998.

⁸ Goyder D. G. EC Competition Law. 4th Edition. London: Clarendon Press Oxford, 2003. P. 8

⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

¹⁰ Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 30-856.

Tokios formuluotės leidžia daryti išvadą, kad pagrindinis tikslas balansuoja tarp dviejų ugnių – privataus ir viešo intereso užtikrinimo ir gynimo tuo pat metu. „Konkurencijos laisvė“ sudaro galimybę pasirinkti elgesio variantą, o tai atspindi privačius interesus, pažymint, kad ji turi būti „sąžininga“, nes tik tokiu principu paremta ir vykdoma ūkinė veikla gali „tarnauti bendrai tautos gerovei“, kas sudaro viešą interesą. Žodžiu „draudžia“ yra nubrėžiamos veikimo ribos, o jas peržengus įsijungia „gina“ ir „saugo“ saugiklis, tokiu būdu sukuriant balansą.

Europos Bendrijos Steigimo sutarties¹¹ 81 ir 82 straipsniuose rašoma, kad kaip nesuderinami su bendrąja rinka yra draudžiami: visi įmonių susitarimai, įmonių asociacijų sprendimai ir suderinti veiksmai, kurie gali paveikti valstybių narių tarpusavio prekybą ir kurių tikslas ar padarinys yra konkurencijos trukdymas, ribojimas arba iškraipymas bendrojoje rinkoje, taip pat vienos ar keleto įmonių piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi bendrojoje rinkoje arba didelėje jos dalyje, galintis paveikti valstybių narių tarpusavio prekybą.

Konkurenciniai santykiai yra garantija, užtikrinanti laisvą ir efektyvią rinkos ekonomiką bei garantuojanti ūkio subjektų ūkinės veiklos laisvę ir iniciatyvą¹², todėl juos būtina reguliuoti ir apibrėžti.

Prof. A. Vaišvila nurodo, kad savarankiškos teisės šakos atsiradimui būtinos šios sąlygos:

1. visuomeninių santykių savitumo laipsnis;
2. jų socialinė svarba;
3. nebuvimas galimybės tuos santykius sureguliuoti jau turimų teisės šakų normomis;
4. būtinybė taikyti šiai santykių grupei specialų teisinio reguliavimo metodą.¹³

Teigtina, kad konkurencijos teisė yra savarankiška teisės šaka, reguliuojanti visuomeninius santykius, kylančius ūkio subjektams tarpusavyje konkuruojant, siekiant užtikrinti, kad konkurencija tarp ūkio subjektų nebūtų vienas kito apribota. Konkurencijos teisė sudaro jos viešosios (institucijų, atsakingų už konkurencijos priežiūrą, sistema; teisės ir pareigos; ūkio subjektų pareigos institucijų atžvilgiu) ir privačiosios teisės normos (susitarimų negaliojimas; ūkio subjektų atsakomybė; nesąžininga konkurencija ir kt.).¹⁴

¹¹ Europos (ekonominės) bendrijos steigimo sutartis, 1957 m. kovo 25 d. 298 U. N. T. S; 1992 m. vasario 7 d. O.J. C 224/1 [1992] Europos Sąjungos steigimo sutartis; Amsterdamo sutartis, 1997 m. spalio 2 d., O.J. C 340/1. Šis bendras dokumentas su visomis pataisomis ir kitais susijusiais dokumentais dėl konkurencinių santykių nustatymo darbo rašte vadinamas „Europos Bendrijos Steigimo sutartis“ arba „Steigimo sutartis“.

¹² Švirinas D. Civilinės teisės ir konkurencijos teisės normų sąveika // Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20). P. 42-52.

¹³ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P. 263.

¹⁴ Švirinas D. Konkurencijos teisės programa. (Paskaitų skaidrės) // <http://www3.mruni.lt/~davis/index.php?Lt:2>

1.1. Bendrieji konkurencijos teisės tikslai

Literatūroje išskiriami, o praktikoje įgyvendinami bendrieji konkurencijos teisės tikslai, tam tikra savo dalimi prisideda ir prie privataus konkurencijos teisės įgyvendinimo instituto vystimosi.

Pirma, bendrasis konkurencijos teisės tikslas, tai konkurenciją ribojančių veikslių uždraudimas, kuris leidžia užkirsti kelią galimam konkurencijos iškreipimui. Šis tikslas pasiekiamas, panaudojant įbauginimo (atgrasinimo) priemones, įtraukiant moralinius bei auklėjimo elementus, suprantamas kaip reali ir tikėtina bausmė už konkurencijos normų pažeidimus bei konkurencijos iškreipimą.¹⁵ Labiausiai atgrasanti priemonė – bauda ar baudos dydis. Ši priemonė labiausiai įtakoja tolimesnį verslo plėtojimąsi.¹⁶

Antra, be realių įbauginimo priemonių naudojimo ar vidinių moralės ir teisinės sąmonės ugdymo, sąžininga konkurencija gali būti užtikrinama, jei tik konkurencijos teisės įstatymai bus suprantami ir žinomi visuomenei, kompetentingoms institucijoms formuojant precedentą.¹⁷

Pažymėtina, kad įstatymų aiškumas bei informacijos prieinamumas visuomenei, vaidina svarbų vaidmenį konkurencijos teisėje, kadangi tik įstatymus bei savo teises žinantis individas gali tapti reikšmingu veiksnium, padėsiančiu rinkoje su(su)formuoti sąžiningai konkurencijai.

Taip pat svarbu pažymėti, kad patys įmonių savininkai ar vadovai yra ne tik pelno siekiantys subjektai, tiesiogiai įtakojantys teigiamai ar neigiamai pačią konkurenciją, bet taip pat ir individai, veikiantys pagal vidinius savo moralės principus. Įmonės vadovai ar savininkai, vedini vidinių moralės principų ir atsakomybės išsivystymo laipsniu, pasirenka ar veikia pagal nustatytas taisykles, ar jas pažeisti, vykdant neteisėtą veiklą, nukreiptą prieš sąžiningą konkurenciją.¹⁸

Galima daryti išvadą, kad ugdant verslo aplinkos žmonių teisinę sąmonę ir moralinius principus, galima kur kas lengviau išvengti konkurencijos teisės taisyklių pažeidimų, nei taikant bet kokias kitas sankcijas už antikonkurencinius veiksmus.

Trečia, žalos atlyginimas ar bet kokios kompensacijos gavimas neturėtų būti traktuojamas kaip įbauginimo priemonė, o suprantamas kaip nuketėjusios šalies teisių

¹⁵ Diemer Ch. The Green Paper on Damages Actions for Breach of the EC Antitrust Rules. London: Sweet & Maxwell, 2007. P. 312-313.

¹⁶ Wils W. P. J. Should Private Antitrust Enforcement Be Encouraged in Europe? The Netherlands: Kluwer Law International, 2003. P. 478.

¹⁷ Ten pat. P. 479.

¹⁸ Ten pat. P. 479.

įgyvendinimas.¹⁹ Tačiau šio aspekto taip pat nereikėtų suprasti kaip veiksnio, kuriuo yra skatinama sąžininga konkurencija. Nes būtent šiuo tikslu yra siekiama atlyginti patirtą žalą nuketėjusiai šaliai, priversti kaltąją šalį atsakyti už įvykdytus draudžiamus veiksmus bei atkurti buvusią padėtį bei atgrasinti nuo tokių veiksmų pakartotinio vykdymo.

Apibendrinant galima pasakyti, kad bendrieji konkurencijos teisės tikslai, apimantys privačios konkurencijos teisės įgyvendinimo instituto tikslus, pasiekiami tik tuo atveju, jei individas ir visuomenė geba efektyviai apginti savo pažeistas teises. Taip pat pažymėtina, kad konkurencijos teisės normos ir už jų pažeidimą gresianti sankcija pažeidėjui, atgraso nuo galimo konkurencijos iškraipymo, tačiau jei vis tik konkurencija buvo iškraipyta ir asmuo ar visuomenė patyrė žalą, tokiu atveju turi būti sudaryta galimybė efektyviai apginti savo pažeistas teises ir interesus per patirtos žalos atlyginimą. Tik gerai informuotas individas ir visuomenė apie pažeistų teisių gynimo būdus geba tai padaryti. Priešingu atveju bendrieji konkurencijos teisės tikslai, apimantys privačios konkurencijos teisės įgyvendinimo instituto tikslus, nebus pasiekti.

1.2. Konkurencijos teisės sistemos bei privataus konkurencijos teisės įgyvendinimo instituto glausta raidos apžvalga Europos Bendrijoje, JAV ir Lietuvoje

Konkurencijos teisė turi daug tikslų, tarp kurių ir rinkos efektyvumo užtikrinimas ir vartotojų apsauga, tačiau vienas svarbiausių ir Europos Bendrijos konkurencijos teisės specifika lemiančių jos tikslų yra bendras rinkos sukūrimas ir integracijos skatinimas. Šalia šio tikslo siekiama saugoti mažas ir vidutines įmones, asmens ūkinę laisvę. Bendrijos mastu yra svarbūs ne tik ekonominiai, bet ir socialiniai, aplinkosauginiai, regionų plėtros bei kt. klausimai.²⁰

Europos Bendrijoje konkurencijos teisė pradėjo formuotis 1957 metais įsigaliojus Europos Bendrijos Steigimo sutarčiai ir jos pagrindu priėmus nemažai antrinių teisės aktų šioje srityje.²¹ Būtent čia buvo įtvirtintos EB konkurencijos teisės normos, skirtos reguliuoti ūkio subjektų elgesį rinkose. Remdamasi šios Steigimo sutarties normomis ir suteiktomis teisėmis ir įgaliojimais, Europos Taryba 1962 m. priėmė Reglamentą Nr. 17/1962²², kuris buvo pagrįstas tiesioginiu 81(1) straipsnyje įtvirtinto draudimo sudaryti konkurenciją ribojančius susitarimus taikymu ir išankstinių pranešimų sistema išimčiai gauti pagal 81(3) str., kurio taikymas buvo

¹⁹ Diemer Ch. *The Green Paper on Damages Actions for Breach of the EC Antitrust Rules*. London: Sweet & Maxwell, 2007. P. 311.

²⁰ Jones A., Surfin B. *EC Competition Law. Text, Cases and Materials*. P. 16, 32-35.

²¹ Švirinas D. *Konkurencijos teisės programa. (Paskaitų skaidrės)* // <http://www3.mruni.lt/~davis/index.php?Lt:2>.

²² Reglamentas Nr. 17/1962 Pirmasis reglamentas, įgyvendinantis Sutarties 85 ir 86 straipsnius. *OL 13, 1962 2 21, p. 204—211*. 1962.

išimtinė Europos Komisijos kompetencija. Minėtos Steigimo sutarties 82 straipsnis buvo taikomas visa apimtimi nacionalinių teismų bei konkurencijos institucijų. Dėl didelio krūvio, kuris tekdavo Europos Komisijai, atsakingai už išimčių suteikimą, buvo prieita prie išvados, kad reikia reformuoti tuometinę sistemą.

2004 m. buvo priimtas ir įsigaliojo Europos Tarybos Reglamentas Nr. 1/2003²³, kuriuo remiantis 81(1) str. ir 81(3) str. tapo tiesiogiai taikomi nacionalinių teismų ir konkurencijos institucijų. Taip buvo suformuotas nacionalinių teismų ir institucijų vaidmuo, padėsiantis teisios ir nuo antikonkurencijos nukentėjusioms šalims atgauti patirtą žalą.²⁴

2005 m. gruodžio 19 d. Europos Komisija išleido ilgai lauktą *Žaliąją knygą* Ieškiniai dėl žalos, patirtos pažeidus EB antimonopolines taisykles.²⁵ O šiek tiek vėliau, t. y. 2008 m. balandžio 2 d., buvo išleista ir *Baltoji knyga* dėl ieškinių atlyginti žalą, patirtą dėl EB antimonopolinių taisyklių pažeidimo.²⁶ Šie teisės normų rinkiniai tapo gairėmis privataus konkurencijos teisės įgyvendinimo instituto formavimui.

Pažymėtina, kad pirmosios privataus reikalavimo kaip instituto užuomazgos pastebėtos priėmus sprendimus *Geus* prieš *Bosch* ir *Van Gend & Loos* bylose²⁷. Nuo tada atsirado piliečių prievolė ir teisė kreiptis į teismą dėl antikonkurenciniais veiksmais pažeistų interesų gynimo. 1974 m. Europos Teisingumo Teismas, priėmęs sprendimą *BRT v. SABAM*²⁸ byloje, išaiškino, kad Europos Bendrijos steigimo sutarties 81 ir 82 straipsniai sukuria tiesioginius konkurencinius santykius tarp individų, tokiu būdu suteikiant jiems teisę ginti savo pažeistus interesus bei užtikrinant jų teisių apsaugą, įsikišant nacionaliniams teismams. Tačiau nebuvo visiškai aišku ar Bendrijos teisė suteikė galimybę susigražinti patirtus nuostolius iki tol, kol Europos Teisingumo Teismas *Courage* prieš *Crehan*²⁹ byloje nepažymėjo, kad kiekvienas individas, įskaitant ir

²³ Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1/2003 Dėl konkurencijos taisyklių, nustatytų Sutarties 81 ir 82 straipsniuose, įgyvendinimo. *OL L 1, 2003 1 4, p. 1–25*. 2002.

²⁴ Diemer Ch. *The Green Paper on Damages Actions for Breach of the EC Antitrust Rules*. London: Sweet & Maxwell, 2007. P. 309.

²⁵ Europos Bendrijų Komisijos *Žalioji knyga* „Ieškiniai dėl žalos, patirtos pažeidus EB antimonopolines taisykles“, KOM (2005) 672.

²⁶ Europos Bendrijų Komisijos *Baltoji knyga* „Dėl ieškinių atlyginti žalą, patirtą dėl EB antimonopolinių taisyklių pažeidimo“, KOM (2008) 165.

²⁷ Pranešimo projektas dėl *Žaliosios knygos* apie ieškinius dėl žalos, patirtos pažeidus EB monopolines taisykles, negalutinis (2006/2207(INI), 2006. P. 8.

²⁸ Case 127/73, *BRT v. SABAM*, January 30, 1974.

²⁹ Case C-453/99, *Courage v. Crehan* [2001] E.C.R. I-6297.

nesąžiningos sutarties šalių, remdamasis Steigimo sutartimi gali reikalauti, kad būtų sugrąžinti patirti nuostoliai dėl antikonkurencinės sutarties sąlygų ar elgesio, kuris iškreipė konkurenciją.

Jungtinių Amerikos Valstijų konkurencijos teisė yra seniausia konkurencijos teisės sistema, kurios atsiradimą pažymi 1890 metais priimtas antimonopolinis Šermano aktas.³⁰

Pažymėtina, kad priešingai nei Europos Bendrijos konkurencijos teisė, JAV konkurencijos teisės tikslas – rinkos efektyvumo skatinimas ir ūkio subjektų rinkos kontrolė, siekiant užtikrinti vartotojų gerovę.³¹ Todėl ne veltui JAV yra pelnusi „bylinėjimosi kultūros“ (angl. litigation culture) pradininkės vardą.

Privataus reikalavimo institutas užima svarbią ir bene pagrindinę vietą JAV konkurencijos teisės plotmėje, kas yra visiškai priešinga Europos Bendrijos konkurencijos teisei, kur privataus reikalavimo instituto taikymas yra retas reiškinys ir vaidina kur kas mažesnę vaidmenį nei viešoji konkurencijos teisė.³² Privataus reikalavimo bylos sudaro 90 proc. visų konkurencijos bylų Jungtinėse Amerikos valstijose.³³

Lietuvoje konkurencijos teisės sistema pradėjo formuotis palygus vėlai, tiksliau nuo 1992 metų, kuomet buvo priimtas pirmasis Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas. Po septynerių metų įsigaliojo kitas, pirmesnę įstatymą pataisęs iš sukonkretinės Konkurencijos įstatymas.³⁴

Lietuvoje kol kas tėra keletas bylų dėl privataus konkurencijos teisės įgyvendinamo instituto. Žymiausios bylos – UAB „Klevo lapas“ prieš AB „Mažeikių naftą“³⁵ bei UAB „Šiaulių tara“ prieš AB „Stumbras“³⁶.

Pirmojoje byloje viskas baigėsi tuo, kad teismas ieškovo skundą atmetė, motyvuodamas tuo, kad ieškovas nepagrindė ir nepateikė tinkamų įrodymų, jog patyrė žalą versle dėl atsakovo veiksmų. Pagrindinis atmetimo motyvas buvo tai, kad UAB „Klevo lapas“ buvo bankrutuojanti įmonė, o pagal LR Įmonių bankroto įstatymą³⁷ (16 straipsnio ir 10 straipsnio 7 dalies 3 punkto

³⁰ Sherman Act // <http://www.stolaf.edu/people/becker/antitrust/statutes/sherman.html#top>.

³¹ Willimsky S. W. The Concept(s) of Competition. Competition Law. Dartmouth: Ashgate Publishing Company, 2003. P. 3.

³² McCarthy E., Maltas A., Bay M. and others. Litigation culture versus enforcement culture. A comparison of US and EU plaintiff recovery actions in antitrust cases. San Francisco: Latham & Watkins LLP, 2007. P. 38.

³³ Olsen G. Actions for damages. Compensation and deterrence? The passing on defense and the future direction of UK private proceedings. London: Competition Law Insight, 2005. P. 3-5.

³⁴ Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 30-856.

³⁵ Šiaulių apygardos teismo 2008 m. birželio 3 d. nutartis, priimta civilinėje byloje UAB „Klevo lapas“ v. AB „Mažeikių nafta“, Nr. 2-38-194-2008.

³⁶ Stanikūnas R. Konkurencijos politika: teorija ir praktika. Vilnius: TEV, 2009. P. 223.

³⁷ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr. 31-1010.

nuostatas), įsigalėjus teismo nutarčiai dėl bankroto iškelimo, visos prievolės laikomos pasibaigusiomis, t. y. ieškiniai dėl žalos atlyginimo tampa nepagrįsti.

Antrosios bylos esmė ta, kad pirmosios instancijos teismas patenkino ieškinio skundą ir priteisė AB „Stumbrui“ kompensuoti ieškovo patirtą žalą ir kitas išlaidas. Tačiau ieškovui apskundus pirmosios instancijos sprendimą, Apeliacinis teismas priteistą sumą sumažino. Motyvas – priteistai pirmosios instancijos teismo sumai apskaičiuoti reikėjo specialių žinių, o turint nedidelį skaičių bylų dėl žalos atlyginimo, negalima atlikti detalios nuostolių skaičiavimo analizės ir pasiūlyti būdus kaip tai galima patobulinti.³⁸

Pažymėtina, kad teisminė praktika dėl žalos, patirtos antikonkurenciniais veiksmais, atlyginimo, lyginant Europos Bendrijos privatų konkurencijos teisės įgyvendinimą su JAV to paties instituto realiu įgyvendinimu, nėra išplėtota.

Darytina išvada, kad Konkurencijos teisė yra jauna teisės šaka, kuri pradėjo formotis tik XIX – XX a. Tačiau nepaisant to, Jungtinės Amerikos Valstijos jau spėjo sukurti teisės normomis reglamentuotą mechanizmą bei padėjo tvirtus, teismine praktika grįstus pamatus privataus konkurencijos teisės įgyvendinimo instituto efektyviam funkcionavimui. Tuo tarpu Europos Bendrija ir Lietuva šio instituto svarbą atrado visai neseniai, o iš konkurencijos teisės pažeidimų kylančios bylos retai kada papildo teisminę praktiką šiuo klausimu.

II. PRIVATAUS KONKURENCIJOS TEISĖS INSTITUTO ĮGYVENDINIMO ELEMENTAI

Privatus konkurencijos teisės įgyvendinimo institutas, tai teisės normų visuma, reglamentuojančių santyki tarp fundamentalias konkurencijos taisykles pažeidusios ir nuo pažeidimų nuketėjusios šalies, bylinėjimosi procesą, sankcijų skyrimo ir išieškojimo tvarką ir kt.

Norint išsamiai išnagrinėti minėtą institutą, reikia jį išskaidyti į atskirus elementus, iš kurių jis pats yra sudarytas bei kurie yra esminiai ir jį nuo kitų institutų atibojantys kriterijai. Nes tik tokiu būdu bus galima atrasti problemas, kurios galbūt ir yra pagrindinės kliūtys, dėl kurių šis institutas kol kas yra įgyvendinamas pakankamai vangiai Europos Bendrijoje ir Lietuvoje, o taip pat, pateikus pavyzdžius apie JAV sukauptą patirtį, atrasti naudingų problemų sprendimo būdų.

Taigi, elementų analizę reiktų pradėti nuo institucijų, kurios yra kompetentingos nagrinėti iš konkurencijos teisės kylančius ginčus, pareiškiant privatų ieškinį. Vėliau reiktų apžvelgti, kokie subjektai turi teisę pareikšti ieškinį dėl patirtos žalos atlyginimo, nukentėjus nuo antikonkurencinių veiksmų. O šiek tiek vėliau pateikti analizę dėl įrodinėjimo naštos bei

³⁸ Stanikūnas R. Konkurencijos politika: teorija ir praktika. Vilnius: TEV, 2009. P. 223

bylinėjimosi išlaidų problematikos, nepamirštant ir žalos apskaičiavimo niuansų. Pravartu išanalizuoti ir ieškinio senaties institutą, privataus konkurencijos teisės įgyvendinimo santykį su viešąja konkurencijos teise. Pasižiūrėti, kokius plusus ir minusus turi minėtas institutas bei nustatyti šio instituto reikalingumo faktą.

2.1. Institucijos

Pirmas klausimas, kuris iškyla nukentėjusiam dėl antikonkurencinio elgesio ir tai suvokusiam subjektui – „Kokios institucijos gali padėti apginti pažeistas teises? Kur kreiptis?“.

Privatusis įstatymų įgyvendinimas, turėtų būti suvokiamas kaip galimybė nukentėjusiajam subjektui nuo antikonkurencinių veiksmų pateikti ieškinį teismui, kad šis įgyvendintų teisingumą, t. y. kaltąjį nubaustų ir atgrasintų nuo tolimesnių tokių veiksmų darymo, o nukentėjusį – apgintų.

Konkurencijos įstatymą įgyvendindamos priežiūros institucijos, tarp jų ir teismai, vykdo viešąją įstatymo priežiūrą, taikydamos administracines sankcijas, baudas, taip atgrasindamos subjektus nuo tolesnių veiksmų. Privatus konkurencijos taisyklių įgyvendinimas numato pagal teismų sprendimus išieškoti žalą, kurią subjektas patyrė dėl antikonkurencinių veiksmų.³⁹

Iš EB Steigimo sutarties 81 straipsnio (dėl draudžiamų susitarimų) ir 82 straipsnio (dėl piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi) kylantys ginčai sprendžiami pasitelkiant į pagalbą konstitucinės teisės viešąsias normas ir nagrinėjami pagal kompetenciją tokius konkurencinius santykius nagrinėjančių institucijų, t. y. Europos Komisijos (iki 2004 m. reformos) bei Europos Bendrijos valstybių narių nacionalinių institucijų. Šios institucijos atlieka tyrimus (savo iniciatyva arba remiantis pateiktu pareiškimu) dėl įtartinos verslo veiklos, siekiant nustatyti ar nėra pažeidžiamos Europos konkurencijos taisyklės bei siekiant užkirsti kelią galimiems antikonkurenciniams veiksams.⁴⁰

Tačiau Europos Bendrijos lygmenyje nėra teismo, kuris būtų kompetentingas nagrinėti ir įpareigoti pažeidusius konkurencijos teisės normas asmenis atlyginti žalą, patirtą bei nurodomą privačių šalių ieškiniuose, todėl Europoje ieškinius dėl patirtos žalos, įvykdžius antikonkurencinius veiksmus, nagrinėja už tokių bylų nagrinėjimą atsakingi nacionaliniai valstybių teismai.⁴¹

Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas reglamentuoja, kad asmenys, patyrę žalą dėl antikonkurencinių kito ūkio subjekto veiksmų, gali kreiptis į bendrosios kompetencijos

³⁹ Stanikūnas R. Konkurencijos politika: teorija ir praktika. Vilnius: TEV, 2009. P. 221.

⁴⁰ Eger Th., Weise P. German Working Papers in Law and Economics. Paper 3. Bepress.com, 2007. P. 1.

⁴¹ Stanikūnas R. Konkurencijos politika: teorija ir praktika. Vilnius: TEV, 2009. P. 222.

teismą tiek įsiteisėjus Konkurencijos tarybos sprendimui, kuris konstatuoja pažeidimo faktą, tiek ir nesant tokio sprendimo⁴², t. y. iš (anti)konkurencinių santykių kylančias bylas gali nagrinėti Konkurencijos taryba, kuri yra Lietuvos Respublikos valstybės įstaiga, bet tai neteisminė institucija, todėl jos sprendimas gali būti skundžiamas Vilniaus apygardos administraciniam teismui, arba bendrosios kompetencijos teismai, o Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymo⁴³ 49 straipsnio 2 dalis numato specialią Vilniaus apygardos administracinio teismo jurisdikciją nagrinėti ginčus dėl ženklų.

Kyla klausimas ar bendrosios kompetencijos teismai yra pajėgūs ir ar yra kompetentingi nagrinėti iš konkurencijos teisės kylančius ginčus? Juk bendrosios kompetencijos teismai neturi patirties, nagrinėjant tokius ginčus, todėl ir administraciniai jų gebėjimai – menki dėl nesuformuoto precedento ar praktikos, taip pat nėra aiškaus teisinio reglamentavimo, kaip būtų galima tinkamai įgyvendinti priimtus sprendimus.

Tenka pripažinti, kad bendrosios kompetencijos teismų prerogatyva nagrinėti tokius ginčus, yra abejotina, tačiau situacija nūdienai yra būtent tokia ir bus iki tol, kol nebus sukurtas kitas procesinis mechanizmas, skirtas nagrinėti iš konkurencijos teisės kylančius ginčus. Todėl siekiant didinti nuketėjusių šalių nuo antikonkurencinių veiksmų motyvą kreiptis į teimą dėl patirtos žalos atlyginimo, reikėtų pamąstyti apie tokių bylų nagrinėjimo perdavimą specializuotiems, duotuoju atveju – administraciniams teismams. Kadangi specializuoti teismai turi geresnius administracinius gebėjimus nei bendrosios kompetencijos teismai. Vien tai įrodo faktas, kad jie yra apeliacinė instancija, nagrinėjanti Konkurencijos tarybos priimtus sprendimus.

Kalbant apie Jungtinių Amerikos Valstijų modelį, reikia pažymėti, kad čia sukurtas ištisas konkurencinius ginčus nagrinėjantis ir tokias bylas iškeliančių institucijų aparatas, tačiau čia privatus ir viešasis konkurencijos teisės gynimo būdai yra persipynę.

Kaip pavyzdžiui, Antimonopolijos skyrius prie Jungtinių Amerikos Valstijų Teisingumo departamento turi išskirtinę teisę iškelti baudžiamąsias antikonkurencines bylas. Čia baudžiamosios sankcijos taikomos už kartelinius susitarimus, t. y. neteisėtus kainų nustatymus, sutartines kainas ir kt. Teisingumo departamentas savo ruožtu gali iškelti civilines bylas dėl antikonkurencinių susitarimų, o privatūs civiliniai ieškiniai dėl žalos atlyginimo yra nagrinėjami Federalinių teismų.⁴⁴

⁴² Stanikūnas R. Konkurencijos politika: teorija ir praktika. Vilnius: TEV, 2009. P. 222.

⁴³ Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 92-2844.

⁴⁴ Waller S. W. World Competition. Towards a Constructive Public-Private Partnership to Enforce Competition Law. The Netherlands: Kluwer Law International, 2006. P. 368–369.

2.2. Subjektai

Nustačius, kur reikia kreiptis, jei tavo teisės buvo pažeistos, toliau reikia išanalizuoti subjektus, kurie turi teisę reikšti ieškinį dėl patirtos žalos atlyginimo, nukentėjus nuo antikonkurencinių veiksmų.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso⁴⁵ 38 straipsniu, galėjimas įgyvendinti savo teises teisme ir atstovui pavesti vesti bylą (civilinis procesinis veiksnumas) priklauso juridiniams ir fiziniams asmenims, kurie yra pasiekę pilnametystę.

Pareikšdami ieškinį fiziniai ir juridiniai asmenys turi turėti teisinį subjektiškumą: teisnumą ir veiksnumą, priešingu atveju ieškinio nagrinėjimas teisme nebus įmanomas. Fizinio asmens teisnumas, pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK)⁴⁶ 2.1 ir 2.5 straipsnius, suprantamas kaip galėjimas turėti civilines teises ir pareigas, o veiksnumas kaip – galėjimas savo veiksmais įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas. Kalbant apie juridinius asmenis, jų teisnumas atsiranda nuo jų įregistravimo pradžios, o veiksnumas nuo to momento, kuomet pradeda vykdyti ūkinę komercinę veiklą.

Pagal LR Konkurencijos įstatymo⁴⁷ 17 straipsnį, ūkio subjektas, kurio teisėti interesai pažeidžiami nesąžiningos konkurencijos veiksmais, turi teisę kreiptis į teismą su ieškiniu dėl:

1. neteisėtų veiksmų nutraukimo;
2. padarytos žalos atlyginimo;
3. įpareigojimo paskelbti vieną ar kelis konkretaus turinio ir formos pareiškimus, paneigiančius anksčiau pateiktą neteisingą informaciją arba pateikiančius paaiškinimus dėl ūkio subjekto ar jų gaminamų prekių tapatybės;
4. prekių, jų pakuotės ar kitų priemonių, tiesiogiai susijusių su nesąžiningos konkurencijos vykdymu, konfiskavimo ar sunaikinimo, jeigu kitaip negalima pašalinti pažeidimų.

Pažymėtina, kad minėto straipsnio 1, 3 ir 4 punktuose nurodytas teises taip pat turi ir ūkio subjektų ir/ar vartotojų interesams atstovaujančios organizacijos. Prie atstovaujančių organizacijų galima priskirti tokius juridinius asmenis kaip įvairaus pobūdžio bendruomenes ir bendrijas, susivienijimus, asociacijas, sąjungas, kurių vienas iš pagrindinių tikslų yra atstovauti savo narių teises ir interesus bei juos ginti, esant bet kokiems jų teises ar laisves ribojantiems pažeidimams.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 30-856.

Atkreiptinas dėmesys, kad vadovaujantis Lietuvos Respublikos reklamos įstatymo⁴⁸ 26 straipsniu, asmenys, kurių teisės bei įstatymų saugomi interesai buvo pažeisti, naudojant (šio įstatymo) draudžiamą reklamą, turi teisę be įstatymų nustatytos tvarkos kreiptis į teismą su ieškiniu dėl reklamos naudojimo nutraukimo, padarytos žalos atlyginimo bei įpareigojimo paskelbti vieną ar kelis konkretaus turinio ir formos pareiškimus, paneigiančius klaidinančią reklamą, bet ir galimybę kreiptis į viešosios informacijos rengėjų ir platintojų savitvarkos institucijas – Žurnalistų ir leidėjų etikos komisiją, Lietuvos radijo ir televizijos komisiją, žurnalistų etikos inspektorių, kurie gali įpareigoti dezinformacijos skleidėją ar rengėją tokią informaciją paneigti, kuri galimai turėjo įtakos subjekto reputacijai, garbei ir orumui, o neteisingos informacijos, tarkim, reklamos, paskleidimo „dėka“ jie buvo pažeisti.

Reiktų pažymėti, kad atsiradus teisėtų interesų pažeidimo faktui, nukentėjusysis subjektas, turėtų vadovautis keliais fundamentaliais patarimais:

1. išnagrinėti visus galimus teisinius ir neteisinius gynybos būdus,
2. pasirinkti kelis gynybos būdus ir kompleksiskai juos taikyti (teisminis ir papildomas teisių gynybos būdai),
3. nuo pat pradžių atsakingai rengtis pagrįsti patirtos materialinės žalos dydį,
4. imtis teisėtų prevencinių priemonių, kad toliau tokie pažeidimai nebūtų daromi.⁴⁹

Be fizinių ir juridinių asmenų, kurie gali įgyvendinti privačios konkurencijos teisės normas, pareiškiant ieškinį dėl žalos atlyginimo, pagal Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 49 straipsnį, įstatymų numatytais atvejais prokuroras, valstybės ar savivaldybių institucijos bei kiti asmenys gali pareikšti ieškinį viešajam interesui ginti.

Tačiau iškyla klausimas, ar yra ginamas viešasis interesas, tikslu įgyvendinti privačias konkurencijos teises normas?

Vadovaujantis Civilinio proceso kodekso⁵⁰ 49 straipsnio 3 dalimi, jei yra pareikštas ieškinys viešajam interesui apginti, kuris yra susijęs su fizinių ar juridinių asmenų teisėmis, šie asmenys jų pačių iniciatyva arba asmens, pareiškusio ieškinį šio straipsnio nustatyta tvarka, prašymu arba teismo iniciatyva įtraukiami dalyvauti procese trečiaisiais asmenimis, nepareiškiančiais savarankiškų reikalavimų, arba bendraieškoviais. Tokiu būdu prokurorui, pareiškus ieškinį dėl žalos atlyginimo yra užtikrinamos nukentėjusių asmenų nuo antikoncepcinių veiksnių teisės, kurie dėl galimai subjektyvių priežasčių, tarkim, tokių kaip

⁴⁸ Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1937.

⁴⁹ Ščukas L. Juridinių asmenų dalykinės reputacijos gynyba. Straipsnis // <http://www.paciolis.lt/?cid=30374&details=1>

⁵⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

įrodymų stokos ar dėl galimai didelių bylinėjimos išlaidų patys yra nepajėgūs savarankiškai bylinėtis. Ginant viešą interesą, nors iš dalies ir yra įgyvendinamas privačios naudos siekimas, kas iš esmės prasilenkia su viešo intereso samprata, taip pat yra atliekama ir visuomenės informavimo funkcija, esant sėkmingai bylos baigčiai nukentėjusių asmenų atžvilgiu, kuria skatinama prevencija nuo galimų antikonkurencinių veiksmų.

Darytina išvada, kad nors ir prokuroro vaidmuo kaip viešo intereso gynėjo iš dalies nepatenka į privataus intereso gynimo sampratos rėmus, tačiau jo dalyvavimas yra svarbus ir būtinas, kadangi Konkurencijos tarybos paskirtos sankcijos veikia prevenciškai, pavyzdžiui – bauda, o prokuroro pagalba gali būti apgintos teisės tų nukentėjusių asmenų, kurie patys negali apginti savo pažeistų teisėtų interesų, bei užtikrinti, kad jiems būtų atlyginta patirta žala dėl įvykdytų antikonkurencinių veiksmų.

Jungtinėse Amerikos Valstijose priimto ir galiojančio Clayton'o Akto⁵¹ 4 skyrius numato, kad „bet kas, jei tik jo verslas ar nuosavybė nukentėjo dėl konkurencijos taisyklių pažeidimų, gali kreiptis į Teismą su ieškiniu dėl trigubos patirtos žalos atlyginimo“. Į sąvoką „bet kas“ (angl. any person) įeina tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys. Pateikiama sąvoka yra plečiamojo pobūdžio, nes konkrečių kriterijų pagal kuriuos būtų galima atskirti, kas įeina į minėtą sąvoką, nėra.

Tačiau dėl sudarytų itin palankių ir „privilegiuotų“ sąlygų nukentėjusiems asmenims nuo antikonkurencinių veiksmų apginti savo pažeistas teises teisme – iškilo problema: dėl lengvo ir paprasto teismo proceso (įrodymų rinkimas, patirtos žalos įrodinėjimas, aktyvus teismo vaidmuo ir kt.) JAV teisminė sistema tapo sunkiai suvaldoma dėl per didelio bylų kiekio, kadangi sudarius tokias sąlygas, savaime aišku, jomis buvo pradėta piktnaudžiauti, t. y. pareiškiami ieškiniai, kliaujantis tik sėkme.

Kalbant apie subjektus, kurie turi teisę reikšti ieškinį dėl žalos, patirtos įvykdžius antikonkurencinius veiksmus, atlyginimo, svarbu aptarti ir pažymėti, kad vienareikšmiškai patirtą žalą privalės atlyginti ją padaręs subjektas. Europos Bendrijos sutartyje bei kituose antriniuose teisės aktuose nėra pateikiama tiksli ūkio subjekto sąvoka, todėl EB teismai ir Komisija savo teisinėje praktikoje detalizavo šią sąvoką ir aiškino ją plečiamai, t. y. Europos Bendrijos institucijos pasirinko ne teisinę, o ekonominę ūkio subjekto koncepciją: nesvarbu, koks yra subjekto teisinis statusas ir finansavimo būdas, svarbu, kad jis vykdytų ekonominę veiklą.⁵²

⁵¹ Clayton Antitrust Act of 1914. United States: 1914.

http://www.globalcompetitionforum.org/regions/n_america/USA/The%20Clayton%20Antitrust%20Act.pdf

⁵² Case C-41/90, *Höfner v Elser*, [1991] E.C.R. I-1979.

Taigi, ūkio subjektas nebūtinai turi būti įsteigtas pagal galiojančią įmonių teisę, nes pagrindinis kriterijus, leidžiantis jį priskirti prie ūkio subjektų – ekonominės veiklos vykdymas, neatsižvelgiant į tai ar šia veikla verčiasi juridinis ar fizinis asmuo, ar jis siekia pelno ar ne, ar jis veikia privačiame ar viešame sektoriuje.⁵³

Atkreiptinas dėmesys, kad ūkio subjektais nelaikomi, t. y. patirtos žalos neturi atlyginti:

1. Samdomi darbuotojai, nes jie veikia samdančiojo nurodymais ir atstovauja jo interesus;⁵⁴
2. Prekybos agentai, dėl suprantamai aiškių priežasčių, tokių kaip – veikimas savo ar atstovaujamojo vardu, jo sąskaita, interesais bei prisiimta rizika;
3. Asmenys, kurie kaip galutiniai vartotojai prekes ir paslaugas įsigyja savo asmeniniams tikslams, t. y. ne verslo, o vartojimo tikslams patenkinti;
4. Asmuo, kuris kartu su kitu asmeniu sudaro vieną ekonominį junginį. Ar jie sudaro vieną ekonominį junginį ar yra savarankiški ūkio subjektai, priklauso nuo vieno iš subjekto galimybės įtakoti, kontroliuoti, kontroliuoti ir primesti savus interesus lygio.⁵⁵

2.2.1. Antkainio perkėlimo argumentas. Netiesioginiai pirkėjai

Prie subjektų, kurie turi teisę pareikšti ieškinį dėl žalos atlyginimo, į atskirą grupę galėtų būti išskirti – netiesioginiai pirkėjai. Kyla daug klausimų ir diskusijų dėl šios subjektų grupės, į kuriuos taip ir nebuvo iki galo pilnai atsakyta.

Netiesioginį pirkėją abstrakčiai reikėtų suvokti kaip asmenį, kuris patyrė žalą dėl neteisėtai padidintos kainos, kurią teko permokėti, perkant prekes ar paslaugas.

Paprastai kalbant, jei dėl konkurencijos teisės normų pažeidimo juridinis asmuo, pavyzdžiui, didmenininkas, yra priverstas pirkti prekes ar paslaugas aukštesne nei konkurencinė kaina ir tokiu būdu jis permoka, jis dėl to gali kreiptis su ieškiniu dėl patirtos žalos ir nuostolių atlyginimo. Jeigu neteisėtas kainos padidinimas yra perduodamas grandine toliau, t. y. aukštesne nei rinkos kaina prekes ir paslaugas perka vartotojas ar mažmenininkas (netiesioginis pirkėjas), tai jis taip pat patiria žalą dėl konkurencijos teisės pažeidimų, nes tenka permokėti ir jam. Tokiu būdu tiek didmenininkas (tiesioginis pirkėjas), tiek mažmenininkas ar vartotojas, duotuoju atveju (netiesioginis pirkėjas), gali pasinaudoti antkainio perkėlimo (angl. passing-on) argumentu. Šiuo argumentu, kaip gynybos instrumentu, taip pat gali pasinaudoti ir atsakovas, tikslu sumažinti iš

⁵³ Faull J., Nikpay A. *The EC Law of Competition*. New York: Oxford University Press, 1999. P. 67-70

⁵⁴ Korah V. *An Introductory guide to EEC Competition Law and Practice*. London: Hart Publishing Oxford, 1997. P. 42

⁵⁵ Švirinas D. *Konkurencijos teisės programa. (Paskaitų skaidrės)* // <http://www3.mruni.lt/~daivis/index.php?Lt:2>.

jo reikalaujamą atlyginti nuostolių sumą netiesioginiams pirkėjams, išskyrus nuostolių sumažinimą, kuri patyrė tiesioginis pirkėjas.⁵⁶

Rimanto Stanikūno knygoje „Konkurencijos politika: teorija ir praktika“⁵⁷ teigiama, kad „norėdamas įrodyti, kad žala atsirado dėl pirminio konkurencijos teisės pažeidimo, netiesioginis pirkėjas turi „rekonstruoti“ paskirstymo grandinę, parodydamas sąsają tarp jo pirktų prekių ar paslaugų ir tų prekių ar paslaugų, kurios buvo pažeidimo objektu.“. Tačiau toks įrodinėjimas yra sudėtingas ir kartais gali būti bevaisis. Dėl šios subjektų grupės tinkamumo pareikšti ieškinį dėl žalos atlyginimo yra dvejojama, kadangi yra išvengiama neteisėto praturtėjimo galimybė, nes pasinaudojus antkainio perkėlimo gynyba, ieškovas gali išsireikalauti žalos atlyginimo, kuris realiai jos nepatyrė. Neatmetama ir tikimybė, kad pirkėjai, esantys skirtingose grandinės persiskirstymo lygmenyse, gali pareikšti tapačius ieškinius, kas sudarytų realią grėsmę atsakovui kelis kartus atlyginti patirtą žalą. Tuo tarpu, įrodymo problema taip pat apsunkina netiesioginių pirkėjų veiksmus, nes jie gali nesugebėti įrodyti patirtos žalos dydžio bei priežastinio ryšio su pažeidėjo veikla.

Šiuo metu Europos Komisija *Baltojoje knygoje*⁵⁸ visgi teigiama, kad netiesioginiai pirkėjai turėtų turėti galimybę remtis paneigiama prielaida, kad jiems buvo perkeltas visas netiesioginis antkainis, o taip pat ir atsakovas turėtų turėti galimybę pasinaudoti antkainio perkėlimo argumentu, taip bandydami įrodyti, jog jų teisėti interesai buvo pažeisti antikonkurenciniais veiksmais.

Tuo tarpu, Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiasis teismas 1968 m. *Hanover Shoe* byloje⁵⁹ pasisakė, kad atsakovui turi būti efektyviai užkardyta pasinaudoti antkainio perkėlimo argumentu kaip gynybos priemone, taip apsaugant tiesioginius pirkėjus. Šio sprendimo tikslas – paskatinti tiesioginius pirkėjus susigrąžinti patirtus nuostolius, juos apskaičiuojant nuo visos permokėtos sumos, o ne nuo jų asmeninės patirtos žalos. Tokiu būdu JAV Aukščiausiasis teismas siekė paskatinti bylinėtis tiesioginius pirkėjus, taip užkertant kelią antkainio perkėlimo (angl. passing-on) argumento kaip gynybos įgyvendinimui. Kadangi tiesioginiai pirkėjai gali pareikšti kur kas efektyvesnius ir naudingesnius ieškinius, nei netiesioginiai pirkėjai, kurie iš esmės turi mažesnę motyvaciją įgyvendinti privačią konkurencijos teisę, nes atgaus žymiai mažesnę dalį kompensacijos dėl patirtų nuostolių nei tiesioginiai pirkėjai.

⁵⁶ Stanikūnas R. Konkurencijos politika: teorija ir praktika. Vilnius: TEV, 2009. P. 228–229.

⁵⁷ Ten pat. P. 228–231.

⁵⁸ Europos Bendrijų Komisijos *Baltoji knyga* „Dėl ieškinių atlyginti žalą, patirtą dėl EB antimonopolinių taisyklių pažeidimo“, KOM (2008) 165.

⁵⁹ *Hanover Shoe v. United Shoe Machinery Corp*, 392 U. S. 481 (1968)

Illinois Brick Co prieš *Illinois* byloje⁶⁰ Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiasis teismas pasisakė, kad netiesioginiai pirkėjai negali pareikšti ieškinio dėl žalos atlyginimo. Šia byla buvo siekiama apsaugoti atsakovus nuo tikimybės kelis kartus atlyginti patirtą žalą ieškovams.

Nors ši byla yra išskirtinė savo turiniu, tačiau visgi kai kuriose Jungtinės Amerikos Valstijose yra įstatymų įtvirtinta ir reglamentuota galimybė netiesioginiams pirkėjams pareikšti ieškinius dėl žalos atlyginimo.

2.2.2. Kolektyvinis teisių gynimas. Grupės ieškinys

Kalbant apie subjektų grupes atskirai reikėtų aptarti grupės ieškinį kaip kolektyvinį teisių gynimą. Kolektyvinis teisių gynimo institutas galėtų būti apibūdintas kaip galimybė mažoms įmonėms ar individualiems vartotojams, kurių patirta dėl antikonkurencinių veiksmų žala nėra didelė, sujungti ieškinius į vieną, taip išvengiant nuo individualaus ieškinio pareiškimo dažniausiai sulaikančių priežasčių, tokių kaip yra:

- a) Didelės bylinėjimosi išlaidos;
- b) Maža nauda laimėjus bylą;
- c) Pernelyg sudėtingas teisminis procesas, pareiškus ieškinį individualiai.⁶¹

Europos Bendrijoje grupės ieškinio institutas yra vystimosi stadijoje, o amerikietiškas modelis (aptiriamas šiek tiek vėliau) čia neegzistuoja. Kaip atspindžius grupės ieškinio galima vadinti tokius ieškinius, kur individualūs ieškiniai gali būti grupuojami į vieną procesą, atstovaujantieji ieškiniai, precedentiniai ieškiniai (atvejai, kai vienas ar keli asmenys pateikia ieškinius, kurie tampa pagrindu kitų asmenų analogiškiems ieškiniams išspręsti).⁶²

Europos Komisijos išleista *Baltoji knyga*⁶³ pateikia dviejų tipų kolektyvinių ginčų pavyzdžius:

- A. Kompetentingų organizacijų (vartotojų asociacijų, valstybės institucijų ar prekybos asociacijų) nustatytų nuketėjusių šalių vardu keliami **atstovaujantieji ieškiniai**.

⁶⁰ *Illinois Brick Co v. Illinois*, 431 U.S. 720 (1977)

⁶¹ Wils W. P. J. *World Competition. Should Private Antitrust Enforcement Be Encouraged in Europe?* The Netherlands: Kluwer Law International, 2003. P. 484.

⁶² Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. *Grupės ieškinio reguliavimo analizė ir pasiūlymai dėl šio instituto tobulinimo. Grupės ieškinio taikomas mokslinis tyrimas*. Vilnius: 2008. P. 14

⁶³ Europos Bendrijų Komisijos *Baltoji knyga* "Dėl ieškinių atlyginti žalą, patirtą dėl EB antimonopolinių taisyklių pažeidimo", KOM (2008) 165.

Komisijos nuomone, teisė pareikšti atstovaujamuosius ieškinius turėtų būti suteikta: organizacijoms, kurios įgaliotos pareikšti ieškinius konkrečių arba tam tikrais atvejais neidentifikuotų asmenų vardu bei organizacijoms, kurios yra tinkamos pareikšti ieškinį dėl konkretaus pažeidimo (pvz., konkrečios pramonės, prekybos įmonių asociacija) šiuo atveju tik aiškiai nurodytų narių vardu. Tiek viena, tiek kita organizacija turi atitikti nacionaliniuose įstatymuose keliamus reikalavimus. Gautas žalos atlyginimas vėliau turėtų būti paskirstytas nuketėjusiesiems, o nesant galimybės tinkamai panaudotas.

B. Pasirinktiniai kolektyviniai ieškiniai, kuriuose nuketėjusios šalys konkrečiai nusprendžia sujungti atskirus ieškinius dėl patirtos žalos į vieną ieškinį.

Grupės ieškinių atveju patys pareiškėjai yra patyrę žalą ir visus savo reikalavimus pateikia pareikšdami vieną ieškinį. Toks ieškinių tipas yra naudingas finansine prasme, nes šalys gali pasidalinti patirtas išlaidas, susijusias su bylinėjimusi, taip pat informacija apie turimus įrodymus. Šiuo atveju kiekvienas pareiškėjas gali būti nustatytas ir konkrečiai įvardijama jo asmeniškai patirta žala, išreikšta piniginiu vienetu.

Tačiau koku būdu galėtų būti realiai įgyvendintas šis institutas, Europos Komisija *Baltojoje knygoje*⁶⁴ nepateikia su jo įgyvendinimu susijusių problemų sprendimų, bet iškelia su problemomis susijusius klausimus:

1. Ieškinių finansavimas. Kaip ir koku būdu bus dengiamos šios išlaidos, nes jų dydžio priklauso ar tokia teise bus įmanoma pasinaudoti.
2. Ieškinį pareiškusių nukentėjusių asmenų grupės nustatymas, jai atstovavimas teisme ir kontrolės mechanizmo įtvirtinimas
3. Nuostolių dydžio nustatymas ir paskirstymas.

Šiuo metu galiojantys Lietuvos Respublikos teisės aktai, nenumato kolektyvinio teisės gynimo instituto. Civilinio proceso kodekso⁶⁵ 49 straipsnio 5 dalyje yra numatyta, kad viešajam interesui apginti gali būti pareiškiamas grupės ieškiny. Nors grupės ieškinių galimybė ginti viešąjį interesą yra įtvirtinta pirminiame teisės akte, tačiau nuostatų, kokie reikalavimai keliami grupės ieškiniui, kokia tvarka jis pareiškiamas ir nagrinėjamas, nėra, o jeigu būtų taikomos bendrosios Civilinio proceso kodekso normos, grupės ieškiny prarastų pačią prasmę ir idėją. Todėl Lietuvoje grupės ieškinių instituto taikymas yra neįmanomas.

Teisinio reguliavimo spragos lėmusios šio instituto netaikymą praktikoje:

- a. Nėra aiškiai numatyta kokių kategorijų bylose galėtų būti pareiškiamas grupės ieškiny. Manoma, kad tiktų vartotojų ieškiniai dėl šilumos,

⁶⁴ Europos Bendrijų Komisijos *Baltoji knyga* "Dėl ieškinių atlyginti žalą, patirtą dėl EB antimonopolinių taisyklių pažeidimo", KOM (2008) 165

⁶⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

elektros energijos, komunalinių paslaugų tiekėjams, dėl sumažintų socialinių garantijų, akcininkų teisių gynimas, aplinkosauga ir t.t.

- b. Teisingumas. Kam pagal kompetenciją priklausys nagrinėti tokio pobūdžio bylas – bendros ar specialios kompetencijos teismams.
- c. Kiekybės, kokie subjektai gali pareikšti grupės ieškinį, atstovavimo klausimų neišsprendžiamumas. Neatsakyta į klausimą ar grupės ieškinys visad gina viešą interesą.
- d. Neaiškus teismo vaidmuo. Neįtvirtinta teismo iniciatyva įtraukti šalis į procesą, nenustatyti įrodinėjimo standartai.
- e. Specialūs reikalavimai grupės ieškinio, kaip procesinio dokumento, formai.
- f. Neišspręstas žyminio mokesčio klausimas.
- g. Nenustatyta kaip turi būti sudaroma taikos sutartis
- h. Neregamentuotas vykdymo procesas bei teismo sprendimo, kaip procesinio dokumento, forma.⁶⁶

Pažymėtina, kad Civilinio proceso kodekso⁶⁷ 43 straipsnis reglamentuoja procesinį bendrininkavimą, kuomet ieškinys gali būti pareiškiamas bendrai kelių ieškovų arba keliamas keliems atsakovams, jeigu ieškinio dalykas yra:

- 1) bendrai pagal įstatymus jiems priklausančios teisės ir pareigos;
- 2) to paties pobūdžio reikalavimai ir įsipareigojimai, pagrįsti ta pačia medžiaga fakto ir teisės klausimais, kai kiekvienas iš reikalavimų atskirai galėtų būti atskiro ieškinio dalykas.

Šis institutas yra aiškiai reglamentuojamas ir jam taikomos visos su juo susijusios Civilinio proceso kodekso bendrosios nuostatos. Tačiau jis neatspindi grupės ieškinio realių tikslų, kadangi procesinio bendrininkavimo tikslas yra paties proceso koncentruotumas, glaustumas, trumpumas, o grupės ieškinio tikslas – patirtos žalos atlyginimo užtikrinimas grupei asmenų.

Jungtinėse Amerikos valstijose grupės ieškinio institutas yra išplėtotas visapusiškai. Čia grupės ieškinys suprantamas kaip ieškinys, pareiškiamas asmens, kuris veikia grupės individų, kurie nėra individualiai atstovaujami ieškinio pareiškusio asmens, bet yra laikomi atstovaujami

⁶⁶ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Grupės ieškinio reguliavimo analizė ir pasiūlymai dėl šio instituto tobulinimo. Grupės ieškinio taikomasis mokslinis tyrimas. Vilnius: 2008. P. 52

⁶⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

tokio asmens, vardu, išskyrus jei šie asmenys atsisako dalyvauti ieškinyje. Minėtas ieškinys turi turėti ir atitikti šiuos požymius ir kriterijus :

1. **Kiekybė (kiekis, skaičius)** (tikslus skaičius nėra įvardijamas, bet praktikoje mažiau nei 200 narių grupės nėra žinomos).
2. **Bendrumas.** Grupei turi būti būdingas teisės ar fakto bendrumas.
3. **Tipiškumas.** Atstovaujančios šalies reikalavimas ir gynyba turi būti bendra ir būdinga visai grupei bei atstovauti jos interesus.
4. **Atstovaujamo įrodymas.** Atstovaujancio ir atstovaujamojo interesai turi sutapti.

Grupės ieškinys gali būti reiškiamas dėl uždraudimo ir teisių pripažinimo ir dėl žalos atlyginimo. Nagrinėjant šį ieškinį teisėjas atlieka aktyvų vaidmenį ir turi didelę diskrecijos teisę, atlieka šalių bei atstovų veiklos kontrolę. Dar didesnę vaidmenį šiame procese vaidina advokatas, nes jis yra tiesiogiai suinteresuotas bylos baigtimi, nuo kurio tiesiogiai priklauso jo užmokestis. Pats įrodinėjimo procesas niekuo nėra ypatingas (procesu prasme), t. y. analogiškas individualių ieškinių procesui.⁶⁸

Pagal Federalinių taisyklių, taikytinų civiliniam procesui⁶⁹, 23 taisyklę kolektyvinis ieškinys yra daugelio suvestinių bylų forma, kur vienas arba keli konkrečiai įvardinti ieškovai atstovauja kitus tapačiai nuketėjusius asmenis. Šis institutas sukonstruotas taip, kad sujungtų didelės grupės asmenų ar įmonių ieškinius, kurie dėl bylos mažareikšmiškumo negalėtų savarankiškai pareikšti ieškinio. Bylai pasibaigus sėkmingai ieškovų naudai, ją laimi visi, kurie nepasišalino iš proceso. Nesėkmingai bylos baigčiai ši taisyklė išlieka galioti, nebent jei ieškovas išstoja su savarankišku ieškiniu. Tokiu atveju jam netenka prisiimti nesėkmingos bylos padarinių, pvz. pasidalinti patirtas bylinėjimuisi skirtas išlaidas. Kaip matome, minėtas institutas yra apibrėžiamas kaip ieškovo galimybė išstoti su savarankišku reikalavimu, atsisakyti sujungti ar sujungti savo ieškinį su kitų nuketėjusių asmenų ieškiniais.

Amerikietiško grupės ieškinio trūkumai:

- a. **Teismų sistemos ypatumai.** Galima pasirinkti labiau palankų teismą ieškovo atžvilgiu (Prisiekusiųjų teismas arba renkamu teisėjų principas).
- b. **Baudinė (baudžiamoji) žalos atlyginimo sistema.** Sąlygojamas pernelyg didelių nuostolių priteisimas.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Grupės ieškinio reguliavimo analizė ir pasiūlymai dėl šio instituto tobulinimo. Grupės ieškinio taikomasis mokslinis tyrimas. Vilnius: 2008. P. 8

⁶⁹ Federal Rules of Civil Procedure. United States: 2007. <http://www.uscourts.gov/rules/CV2008.pdf>, http://www.law.cornell.edu/rules/frcp/#chapter_iv.

- c. **Advokatai.** Tokie ieškiniai tampa pasipelnymo šaltiniu. Egzistuoja tokia sistema, kai patys advokatai gali tapti ieškovais.

Privalumai:

- a. **Labiau užtikrinama teisė į teisminę gynybą.** Apginami net ir tie asmenys, kurie vengia tiesioginio bylinėjimosi.
- b. **Sutrumpintas civilinių bylų procesas.**
- c. **Sumažėja civilinio proceso sąnaudos.**
- d. **Vieningos teismų praktikos užtikrinimas.**⁷⁰

Teismai yra pasisakę, kad šis institutas gali būti tinkamas mechanizmas, kuris tik dar labiau skatina visuomenę pasinaudoti visomis teisėmis, kurias suteikia privačios konkurencijos teisės normos, jei tik buvo pažeistos konkurencijos taisyklės.⁷¹

2.3. Įrodinėjimo našta

Pagrindinė sąlyga, norit pateikti ieškinį dėl žalos atlyginimo – nukentėjusios šalies turimi įrodymai, patvirtinantys, jog buvo pažeistos konkurencijos teisės normos, t. y. atlikti neteisėti veiksmai dėl kurių atsirado žala ir buvo iškraipyta konkurencija rinkoje, be jų nebūtų įmanoma pradėti teismo bylos nagrinėjimo.

Įrodymų surinkimo problema yra aktuali tiek bendrosios, tiek kontinentinės teisės sistemoms. Pagal bendrosios teisės tradiciją šalys atskleidžia dokumentus teismams tik labai ribotai prižiūrint šiuos procesus, tuo tarpu kontinentinės teisės sistemoje šalys dažniau turi siekti teismo įsikišimo, nes turi tik ribotą teisę priversti kitą šalį pateikti įrodymus.⁷²

Procesas, kurio metu reikia gauti ar surinkti įrodymus dėl galimo konkurencijos taisyklių pažeidimo, o ypač pateikiant ieškinį dėl žalos atlyginimo, yra itin sudėtingas. Minėtas procesas tampa dar sudėtingesnis, jei konkurencijos institucijos nepriėmė jokie sprendimo, konstatuojančio pažeidimo faktą. Todėl dažniausiai visa ar didžioji įrodinėjimo naštos dalis tenka ieškovui.

Remiantis Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso⁷³ normomis, įrodymai civilinėje byloje – tai bet kokie faktiniai duomenys, kuriais remiantis teismas įstatymų nustatyta

⁷⁰ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Grupės ieškinio reguliavimo analizė ir pasiūlymai dėl šio instituto tobulinimo. Grupės ieškinio taikomas mokslinis tyrimas. Vilnius: 2008. P. 10.

⁷¹ McCarthy E., Maltas A., Bay M. and others. Litigation culture versus enforcement culture. A comparison of US and EU plaintiff recovery actions in antitrust cases. San Francisco: Latham & Watkins LLP, 2007. P. 39.

⁷² Stanikūnas R. Konkurencijos politika: teorija ir praktika. Vilnius: 2009. P. 225.

⁷³ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

tvarka nustato, kad yra aplinkybių, pagrindžiančių šalių reikalavimus. Įrodinėjimo tikslas yra įvardijamas kaip teismo įsitikinimas apie tų aplinkybių egzistavimą arba jų nebuvimą. Lietuvos Civilinio proceso kodekse yra numatyta, kad įrodinėjimo pareigą turi šalys. To paties kodekso 179 straipsnyje reglamentuojama, kad įrodymus pateikia šalys ir kiti dalyvaujantys byloje asmenys.

Vadinasi, ir kiti subjektai, dalyvaujantys tame pačiame procese, gali rinkti ir pateikti įrodymus, taip bent jau iš dalies sudarant galimybę palengvinti įrodymų rinkimo procesą, tenkantį ieškovui. Vienas iš „kitų asmenų“ galėtų būti – advokatas.

Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo⁷⁴ 44 straipsnio 2 punktą numato, kad advokatas, vykdydamas advokato veiklą, turi teisę savarankiškai rinkti teisinėms paslaugoms teikti reikalingus duomenis, kuriuos advokatas gali gauti nesinaudodamas procesinėmis prievartos priemonėmis, t. y. gauti iš asmenų reikalingus dokumentus ar jų nuorašus, ar kitokią teisinėms paslaugoms teikti reikalingą informaciją. Advokato kreipimosi dokumente turi būti pateikti duomenys, įrodantys prašomų pateikti dokumentų ar jų nuorašų ryšį su teisinių paslaugų teikimu. Asmenys, pateikę advokatui reikalingus duomenis, turi teisę į būtiną tokios informacijos pateikimo sąnaudų kompensavimą, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus.

Tačiau pažymėtina, kad minėtas įstatymas numato advokatui teisę prašyti, bet pareigos asmenims pateikti advokatui dokumentus, kurių jis prašo, joks teisės aktas nereglementuoja. Taip pat nėra numatytos ir sankcijos už prašomų dokumentų nepateikimą, todėl preziumuojama, kad jei bus kliaujamasi tik asmenų, pažeidusių konkurencijos teisės normas, gera valia ir noru pateikti prašomus dokumentus, tokie dokumentai išvis nebus pateikti. Kitaip sakant, koks asmuo pats sau kastųsi duobę?

Teismas taip pat turi teisę rinkti įrodymus savo iniciatyva, bet tik Civilinio proceso kodekso⁷⁵ ir kitų įstatymų numatytais atvejais. Pažymėtina, kad konkurencijos bylos nepatenka į tų bylų sąrašą. Minėto kodekso 178 straipsnyje numatyta, kad šalys turi įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus bei atsikirtimus, išskyrus atvejus, kai remiasi aplinkybėmis, kurių pagal įstatymą nereikia įrodinėti. Jei ieškinį padavęs asmuo pats negali gauti jam reikalingų įrodymų, kurie pagrįstų jo reikalavimus, pagalbos jis gali prašyti teismo, remiantis 199 straipsnio 1 dalimi, kurioje numatyta, kad asmuo prašantis teismo išreikalauti kokį nors rašytinį įrodymą iš dalyvaujančių byloje ir kitų asmenų, turi nurodyti:

- 1) rašytinį įrodymą, kurio reikalaujama;
- 2) pagrindą, kuriuo remiantis manoma, kad šį rašytinį įrodymą turi tas asmuo;

⁷⁴ Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 50-1632.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

3) aplinkybes, kurias rašytinis įrodymas gali pagrįsti.

Jei aukščiau minėtas asmens prašymas yra patenkinamas, tuomet įrodymų išreikalavimas perduodamas teismo prerogatyvai, t. y. teismas turi teisę juos pats išreikalauti iš įvardytų asmenų.

Tačiau čia susiduriama su problema, kuri tampa pagrindu, apsunkinančiu įrodymų surinkimą. Minėtame straipsnyje nurodoma, kad asmuo turi tiksliai įvardinti konkrečius dokumentus, kuriuos teismas turi išreikalauti, tačiau tai padaryti yra labai sunku, o kartais tiesiog neįmanoma, nes ieškovas gali net nenučiuoti apie dokumentus, kurie gali būti reikšmingi bylai, o ką jau kalbėti apie konkretų jų įvardijimą.

Teismo aktyvumas galėtų būti vienas iš veiksnių, kuris turėtų įtakos tikslingam įrodymų rikimui, įrodymų išreikalavimui ir kt. Ir kuo teismas yra aktyvesnis, tuo didesnė tikimybė gauti reikiamus įrodymus. Tačiau svarbu pažymėti, kad kontinentinės teisės sistemos šalyse, kuriai priklauso ir Lietuva, vyrauja pasyvaus teismo vaidmens principas. Jei teismas būtų aktyvus, tai kirstųsi su rungimosi ir šalių procesinio lygiateisiškumo principais. Be kita ko, susiduriama dar ir su informacijos asimetrijos problema, kuri būdinga konkurencijos byloms. Dažniausiai nutinka taip, kad visi reikiami dokumentai yra laikomi pas atsakovą arba trečiuosius asmenis, kas dar labiau apsunkina reikiamų įrodymų surinkimą. Dėl informacijos asimetrijos, kurios „dėka“ teismui nepavyksta išreikalauti reikiamų įrodymų bei dėl ieškovui užkrautos pareigos tiksliai įvardinti reikiamų dokumentų, užtikrinti efektyvų žalos išieškojimą tampa sudėtinga, kas iš esmės slopina privačių ieškinių pateikimą teismui.⁷⁶

Atkreiptinas dėmesys, kad Konkurencijos įstatymo⁷⁷ 26 straipsnis numato teisę įgaliotiems pareigūnams atlikti reviziją ir kitokio pobūdžio patikrinimus, tikslu – surinkti tyrimui reikiamą informaciją. Todėl dažniausiai Konkurencijos taryba nagrinėjamas bylas grindžia būtent tokių netikėtų patikrinimų metu surinktais duomenimis, nes prašant pateikti tyrimui reikiamą medžiagą, yra gaunama aptaki, apdorota ir neišvengiamai nereikšminga informacija.

Tuo tarpu, Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso⁷⁸ normos reglamentuoja, kad tyrimui reikiamus įrodymus renka pats pareigūnas, o Administracinių bylų teisenos įstatymas⁷⁹ įtvirtina nuostatas, kad, apart proceso šalies prašymo, pats teismas savo iniciatyva gali pareikalauti pateikti bylos nagrinėjimui reikiamus dokumentus bei kt. Tokiu būdu įrodinėjimo našta, kurią neša nuketėjusi šalis, palengvėja.

⁷⁶ Pheasant J. Damages Actions for Breach of the EC Antitrust Rules: The European Commission's Green Paper. London: Sweet & Maxwell, 2007. P.372.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 30-856.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės žinios. 1985, Nr. 1-1.

⁷⁹ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 13-308.

Pagal nusistovėjusią praktiką, įrodinėjant civiliniame procese yra balansuojama ant galimybių ribos, t. y. šalis surenka tiek įrodymų, kiek jai įmanoma surinkti, o iškilę kazusai ar ne itin stiprių įrodymų problema yra išsprendžiama nukentėjusios šalies naudai, kas, tarkim, yra svetima administraciniam procesui, kuriame įrodyti reikia taip, kad nekiltų abejonių. Tarsi paguodos uostas didelėje ir banguotoje įrodinėjimo proceso jūroj, tampa principas „ant galimybių ribos“, kuris privatų konkurencijos teisės įgyvendinimo institutą padaro šiek tiek paprastesnį, bent jau teoriškai, kas yra nebūdinga administraciniam procesui, kuriame norint įrodyti tam tikrą faktą, vadovaujamosi „be jokios abejonės“ principu, t. y. visi pareigūnų ir šalies surinkti įrodymai yra vertinami tik objektyviai ir be jokių išimčių.

Todėl Europos Komisija siūlo minimalų įrodymų atskleidimo lygį **inter partes** (tarp šalių), padedantį išvengti kraštutinumų abiem kryptimis, t. y. viena vertus, pernelyg plačių ir brangiai kainuojančių įpareigojimų atskleisti įrodymus, kuriais paprastai linkstama piktnaudžiauti, kita vertus, didelių kliūčių nustatyti tiesą vien dėl to, kad įrodymai yra atsakovo ir trečiųjų asmenų dispozicijoje.⁸⁰

*Žaliojoje knygoje*⁸¹ pažymėta, kad Europos Komisija sprendžiant problemas, susijusias su sudėtingų įrodymų rinkimu, prioritetą teikia pagrindiniam teismo vaidmeniui, nagrinėjant bylą, kas suponuoja nuomonę, kad įrodymai turėtų būti atskleidžiami tik esant tinkamam teismo nurodymui dėl įrodymų būtinumo, apimties, proporcingumo. Kiti standartai keliami įrodymams, turėtų likti nepakitę, o ieškovas turėtų pareigą pateikti visus jam žinomus faktus ir įrodymus.

JAV įrodymų rinkimo metodai ir modelis yra visiškai priešingas Europos modeliui, nes čia vyrauja griežti reikalavimai šalims atskleisti dokumentus.

Ieškovui yra suteiktos plačios įrodymų rinkimo teisės pagal Federalinės taisyklės, taikomas civiliniam procesui⁸².

Minėtų taisyklių 26 dalis motyvuoja ieškovą pareikšti ieškinį, net jei jis ir neturi visų reikiamų įrodymų savo reikalavimui pagrįsti. Bylos nagrinėjimo pradžioje, abi šalys yra įpareigtos atskleisti viena kitai joms reikalingą informaciją, įskaitant informaciją apie kiekvieną asmenį, kuris galėtų turėti neatskleistos ir reikšmingos informacijos, taip pat aprašymus, suskirstytus į nurodytas kategorijas ir dislokacijos vietas, kur galėtų būti reikiami dokumentai, kuriuos kontroliuoja ir turi opozicinė šalis, jei tik tokie dokumentai padės patvirtinti opozicinės šalies ieškiniuose keliamus reikalavimus arba pagrįsti gynybą. Taip pat, per dokumentų rinkimo ar įrodymų atskleidimo bei rinkimo procesą, gali reikalauti atsakovo verslo dokumentų,

⁸⁰ Stanikūnas R. Konkurencijos politika: teorija ir praktika. Vilnius: 2009. P. 227.

⁸¹ Europos Bendrijų Komisijos *Žalioji knyga* „Ieškiniai dėl žalos, patirtos pažeidus EB antimonopolines taisykles“, KOM (2005) 672.

⁸² Federal Rules of Civil Procedure // <http://www.uscourts.gov/rules/CV2008.pdf>

pateikiant rašytinį prašymą, ir pateikti atsakymus į klausimus, išdėstytus apklausos lape. Tai numato minėtų taisyklių 33 ir 34 dalys. Pagal Federalinių taisyklių, taikomų civiliniam procesui, 30 ir 45 punktą ieškovas taip pat turi teisę užduoti klausimus atsakovo darbuotojams (nepaisant subordinacijos), kurie turi pateikti raštiškus parodymus bei prisiekti, taip pat reikalauti dokumentų ir liudijimų iš trečiųjų asmenų.

Apsiginklavęs tokiu lengvu priėjimu prie atsakovo bei trečiųjų šalių dokumentų, darbuotojų parodymų, net ir turėdamas minimalią įrodymų bazę, ieškovas yra skatinimas pareikšti ieškinį bei pasinerti į įrodymų ieškojimo procesą.

Kaip matome, JAV įrodymų rinkimas vyksta kur kas paprasčiau ir liberaliau nei Europoje. Čia kiekvienam asmeniui yra suteikta galimybė apginti savo pažeistas teises ir atgauti paitrą žalą kompensacijos pavidalu, net jei jis ir neturi užtektinai „stiprių“ įrodymų.

2.4. Civilinės atsakomybės kilimo pagrindai

Už konkurencijos teisės pažeidimus gali kilti kelių rūšių atsakomybė: administracinė, civilinė, ekonominė, baudžiamoji.

Pagal Lietuvos Respublikos įstatymus gali kilti administracinė ir privačiam konkurencijos teisės įgyvendinimui aktualiausia – civilinė atsakomybė.

Administracinę atsakomybę numato Administracinių teisės pažeidimų kodeksas⁸³, Konkurencijos⁸⁴, Reklamos⁸⁵ ir kt. įstatymai. Lietuvos Aukščiausiasis teismas nagrinėdamas bylą *UAB „Sirowa“ prieš Konkurencijos tarybą*⁸⁶ pažymėjo, kad „Atsakomybė, nustatyta Konkurencijos įstatyme už jo pažeidimą, savo esme yra administracinė atsakomybė. Pagrindinės šios atsakomybės funkcijos – nubaudimo ir prevencinė [...]“. Administracinės nuobaudos dažnai gali būti taikomos tuomet, kai yra nustatyta Konkurencijos įstatyme apibrėžta teisės pažeidimo sudėtis.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas ir kiti teisės aktai reglamentuoja civilinės atsakomybės taikymą. Dažniausia civilinės atsakomybės išraiškos forma – žalos atlyginimas.

Pati civilinė atsakomybė apibūdinama kaip prievolė, atsiradusi asmeniui, pažeidusiam viešą arba privatų interesą. Viena tokios prievolės šalis (pažeidėjas) už pažeidimą patiria įstatymuose numatytas sankcijas, kita šalis (nukentėjusysis) gali taikyti šias sankcijas arba

⁸³ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės žinios. 1985, Nr. 1-1.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 30-856.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1937.

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo teismo 1998 m. rugsėjo 14 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *UAB „Sirowa“ v. Konkurencijos taryba*, Nr. 3K-53/98.

reikalauti, kad jas taikytų atitinkama valstybinė arba visuomeninė institucija (teismas, arbitražas ir kt.) Taip pat, yra vienas iš pažeistos teisės gynbos būdų.⁸⁷

Civilinis kodeksas reglamentuoja šias civilinės atsakomybės atsiradimo sąlygas, kurias reikia įrodyti ir nustatyti:

- 1) neteisėti veiksmai (CK 6.246 str.);
- 2) priežastinis ryšys (tarp neteisėtų veiksmų) (CK 6.247 str.);
- 3) kaltė (CK 6.248 str.);
- 4) žala ir nuostoliai (CK 6.249).

Neteisėti veiksmai nėra būtinas pagrindas civilinei atsakomybei kilti, nes įstatymai numato atvejus, kai žala turi būti atlyginama, nors ji padaryta ir teisėtais veiksmais, t. y. veiksmais, kurių nedraudžia teisės aktai.

Kalbant apie privatų konkurencijos teisės įgyvendinimo institutą, čia neteisėtus veiksmus reikėtų suprasti, interpretuojant Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymą, kaip – nesąžiningos konkurencijos veiksmus, kuriais yra pažeidžiami teisėti ūkio subjekto interesai.

Kita civilinės atsakomybės kilimo sąlyga – priežastinis ryšys. Civilinėje atsakomybėje priežastinis ryšys – tai ryšys tarp neteisėtų veiksmų, kaip priežasties, ir žalos arba nuostolių, kurie turi būti šios priežasties pasekmė.⁸⁸ Pažymėtina, kad konkurencijos bylose yra būtina įrodyti priežasties ir pasekmės ryšį, priešingu atveju žalos atlyginimas nebus įmanomas.

Kaltė – asmens veiksmų išorinis vertinimas pagal objektyvius elgesio standartus. Civilinė atsakomybė atsiranda tik esant skolininko kaltei, išskyrus įstatymų arba sutarties numatytus atvejus, kuriais civilinė atsakomybė atsiranda be kaltės.⁸⁹

*Žaliojoje knygoje*⁹⁰ rašoma, kad daugelyje valstybių narių reikia įrodyti kaltę. Kai kuriuose iš valstybių narių daroma prielaida, kad kaltė yra, jeigu veiksmas yra neteisėtas pagal antimonopolinius įstatymus, tačiau kitose valstybėse narėse tokio reglamentavimo dėl kaltės atsiradimo prielaidos nėra. Prieinama prie išvados, kad turėtų pakakti įstatymų pažeidimo įrodymo. Atsakovui suteikta galimybė įrodyti, kad jis dėl pateisinamos priežasties suklydo teisiškai arba faktiškai.

Darytina išvada, kad tiek pagal LR Civilinį kodeksą, tiek pagal daugumos kitų valstybių narių teisę kaltė yra preziumuojama.

⁸⁷ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. Trečioji laida. Vilnius: 2006. P. 178-179.

⁸⁸ Ten pat. P. 184-185.

⁸⁹ Ten pat. P. 187-188.

⁹⁰ Europos Bendrijų Komisijos *Žalioji knyga* „Ieškiniai dėl žalos, patirtos pažeidus EB antimonopolines taisykles“, KOM (2005) 672.

Ketvirtoji sąlyga arba ketvirtasis civilinės atsakomybės kilimo pagrindas, kurį būtina nustatyti ir įrodyti, norint, kad ieškinyje nurodoma žala būtų atlyginta, tai – patirta žala ir nuostoliai.

2.4.1. Patirtos žalos apskaičiavimas

Dažniausiai praktikoje, apskaičiuojant patirtą žalą ir nuostolius, yra taikomas *jei ne* metodas, kurio esmė yra grąžinti situaciją į pradinę padėtį ir išanalizuoti, kas būtų buvę, jei ieškovas nebūtų patyręs žalos. Šis metodas padeda apskaičiuoti patirtus nuostolius.

Analizuojant žalos skaičiavimo metodus, dažniausiai yra remiamasi *jei ne* scenarijumi, pateiktame lentelėje Nr. 1.

Metodas	Apskaičiavimas	<i>Je</i> <i>ne</i> kaina
Iki ir po	Kainų iki ir po pažeidimo palyginimas	Kaina iki pažeidimo
Standarto	Kainų palyginimas panašiose rinkose	Kaina kitur
Savikainos	Konkurencinės kainos nustatymą praeities maržos pagrindu	Sąnaudos plius marža
Kainos prognozavimo	Statistinis kainų ir pasiūlos bei paklausos veiksnių priklausomybės vertinimas	Kaina, apskaičiuota praeities priklausomybių pagrindu
Teorinis modeliavimas	Teorinių modelių taikymas	Teorinė kaina, apskaičiuota remiantis modeliu

1 lentelė. *Je* *ne* kainos nustatymo metodai⁹¹

Iki ir po metodo esmė yra ta, kad kainų lygis kartelinio susitarimo veikimo laikotarpiu yra lyginamas su kainų lygiu iki ir/ar po pažeidimo, darant prielaidą, kad kainos iki ir/ar po pažeidimo atitinka konkurencijos rinkos kainų lygį.⁹² Šis metodas yra naudingas tuomet, kai kartelinis susitarimas yra trumpalaikis ir neįvyksta esminių paklausos ir pasiūlos pasikeitimų.

Naudojant **standarto** metodą yra lyginamos kainos panašaus pajėgumo rinkose (rinkos turi būti panašios kainų ir rinkos struktūros sąlygomis), t. y. kaina, esanti rinkoje, kuri nebuvo

⁹¹ Stanikūnas R. Konkurencijos politika: teorija ir praktika. Vilnius: 2009. P. 236.

⁹² Ten pat. P. 237.

paveikta antikonkurencinių veikslių, ir kaina, esanti rinkoje, kuri nukentėjo nuo konkurencijos teisės pažeidimų.

Savikainos metodu nustatoma vidutinė kartelio dalyvių produkcijos vieneto savikaina ir apskaičiuojama konkurencinė kaina, prie šios savikainos pridėjus pelno maržą. Taigi, vidutinė vieneto savikaina apskaičiuojama dalijant bendrąsias sąnaudas iš pagamintos produkcijos vienetų skaičiaus.⁹³ Šis metodas padeda nustatyti kartelio poveikio mastą, kuris turėjo įtakos subjekto pelnui.

Kainoms prognozuoti yra taikomas ekonometrinis modeliavimas, kuomet yra naudojami praeities atitinkamos rinkos ar lyginamųjų rinkų duomenys. Šiuo metodu siekiama prognozuoti *jei ne* kainas istorinės kainų ir kitų veiksnių priklausomybes. Šis metodas laikomas efektyviu, nes galima nustatyti kaip kaina yra veikiamą kitų veiksnių, tarkim pasiūlos ir paklausos.

Teorinio modeliavimo metodas aiškiai apibrėžia paklausos bei kainų sąlygas ir oligopolinio elgesio esmę tiriamoje rinkoje.⁹⁴ Iš esmės šis metodas suteikia galimybę, neturint jokios informacijos apie kainas, apskaičiuoti iš kartelio gautą naudą.

Lietuvos Respublikos teritorijoje patirta žala skaičiuojama ir įrodinėjama, remiantis bendraisiais žalos atlyginimo principais, reglamentuojamais Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normomis.⁹⁵

Minėto kodekso 6.249 straipsnyje reglamentuojama, kad žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veikslių. Piniginė žalos išraiška yra nuostoliai. Jeigu šalis nuostolių dydžio negali tiksliai įrodyti, tai jų dydį nustato teismas. Žalos atlyginimo dydis nustatomas atsižvelgiant į:

- a) šalių susitarimus dėl civilinės atsakomybės apribojimo (CK 6.252 str.),
- b) civilinės atsakomybės netaikymą iš dalies arba visišką atleidimą nuo civilinės atsakomybės (CK 6.253 str.),
- c) kreditoriaus kaltę (CK 6.259 str.),
- d) nukentėjusiojo kaltę (CK 6.282 str. 1 d.),
- e) žalą padariusiojo asmens turtinę padėtį (CK 6.282 str. 3 d.).⁹⁶

⁹³ Stanikūnas R. Konkurencijos politika: teorija ir praktika. Vilnius: 2009. P. 240.

⁹⁴ Ten pat. P. 242.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁹⁶ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. Trečioji laida. Vilnius: 2006. P. 197.

Lietuvoje žala apskaičiuojama pagal kainas, galiojančias teismo sprendimo priėmimo dieną, jeigu įstatymai ar prievolės esmė nereikalauja taikyti kainų, buvusių žalos padarymo ar ieškinio pareiškimo dieną.

Iš Europos Bendrijos negausios patirties skaičiuojant žalą, kuri turėtų būti atlyginama nukentėjusiai nuo konkurencijos teisės pažeidimo šaliai, matyti, kad susiduriama su keletu problemų. Pirmiausia – nėra metodologijos, kuri galėtų būti panaudojama skaičiuojant nuostolius. Antra, įstatymuose nėra įtvirtinamas bendras ekonominis modelis, kurį būtų galima taikyti, ar gaires. Kartais naudojami tam tikri ekonominiai skaičiavimai yra labai paprasti, ir iš esmės neatitinkantys nūdienos realijų ar ekonomikos srityje pasiektų laimėjimų.⁹⁷

Pati Europos Komisija yra pasisakius, kad dažniausiai yra neįmanoma nustatyti tikslaus patirtos žalos dydžio, todėl yra prieita prie išvados, kad ieškovas turi pateikti apytiksliai paskaičiuotą patirtą žalą.⁹⁸

Europos Komisija skaičiuodama nuostolius taiko iki ir po, standarto ir rinkos dalies metodus. Pastarojo esmė yra ta, kad jis padeda apskaičiuoti rinkos dalis pažeidimo metu, siekiant išskirti kitus neprikasomus kintamuosius, galėjusius paveikti visos rinkos pelną.

Žaliojoje knygoje žala yra apibrėžiama ir suprantama kaip priteisiama suma, susijusi su ieškovo patirtais nuostoliais (tiesioginė žala) bei pažeidėjo gauta neteisėta nauda (neteisėtos naudos išieškojimas). Taip pat manoma, kad horizontalių kartelinių pažeidimų atveju galima būtų atsižvelgti į žalos dvigubinimą⁹⁹, t. y. už tokių pažeidimų padarymą, nukentėjusiajai šaliai būtų atlyginta jos patirta žala padauginta iš dviejų. Tokios žalos priteisimas teismo nuožiūra galėtų būti automatinis arba sąlyginis.

Svarbu pažymėti, kad Jungtinių Amerikos Valstijų Kongresui išleidus Kleitono Aktą¹⁰⁰, buvo numatyta asmenims galimybė, kurie nukentėjo nuo konkurencijos teisės pažeidimų, susigražinant trigubą patirtos žalos sumą, suprantamą kaip baudžiamojo pobūdžio atlygį, pateikiant civilinį ieškinį. Tokiu trigubu patirtos žalos kompensavimu buvo siekiama sulaikyti asmenis nuo neteisėtų veiksmų konkurencijos sferoje, nesuteikti pažeidėjams galimybės pasinaudoti iš neteisėtos veikos uždirbtais vaisiais ir pajamomis bei visapusiškai atlyginti žalą nukentėjusiai šaliai. Tačiau toks nuostolių atlyginimo apskaičiavimas susilaukė daug kritikos,

⁹⁷ Stanikūnas R. Konkurencijos politika: teorija ir praktika. Vilnius: 2009. P. 234.

⁹⁸ Pheasant J. Damages Actions for Breach of the EC Antitrust Rules: The European Commission's Green Paper. London: Sweet & Maxwell, 2007. P. 369–375.

⁹⁹ Europos Bendrijų Komisijos *Žalioji knyga* „Ieškiniai dėl žalos, patirtos pažeidus EB antimonopolines taisykles“, KOM (2005) 672.

¹⁰⁰ Clayton Antitrust Act //

http://www.globalcompetitionforum.org/regions/n_america/USA/The%20Clayton%20Antitrust%20Act.pdf

nes ir be tokio nuostolių atlyginimo apskaičiavimo ir galimybės būti nubaustam baudžiamąja bausme, kitos prevencijos priemonės prieš antikonkurencinius veiksmus veikia efektyviai.

Darytina išvada, kad tokiu atveju, Jungtinėse Amerikos Valstijose pats asmuo įgyvendina valstybės misija – „nubaudžia“ kaltuosius ir atgraso kitus nuo tokių veiksmų darymo, tačiau nereiktų pamiršti, kad Europoje ir Lietuvoje, tokią misiją atlieka valstybė, t. y. kaltuosius baudžia valstybė (Konkurencijos taryba), o privatūs asmenys gali atlyginti tik nuostolius.

Šis veiksnys dar labiau paskatina ieškovus bylinėtis, kliaujantis sėkme, kartais net su tikslu pasipelnėti. Sutartinai buvo prieita prie išvados, kad ir viengubas žalos atlyginimas užtikrina ir garantuoja prevenciją nuo antikonkurencinių veiksmų. Svarbu atsižvelgti į tai, kad bylas dėl žalos atlyginimo esant konkurencijos teisės pažeidimo elementui, nagrinėjantiems teismams yra palikta prerogatyva priversti atsakovą atlyginti viengubą žalą, tačiau tik tuo atveju, jei atsakovas buvo geranoriškas ir pats ženkliai prisidėjo prie bylos efektyvaus išsprendimo.¹⁰¹

Valstijų teismai, skaičiuodami nuostolius, taip pat kliaujasi *jei ne* kainos nustatymo metodais: dažniausiai iki ir po bei savikainos. Tačiau esant būtinybei gali taikyti ir kitus sudėtingesnius metodus, priklausomai nuo pačios bylos sudėtingumo laipsnio.¹⁰²

2.5. Bylinėjimosi išlaidos

Išlaidų išieškojimas yra vienas iš pagrindinių veiksnių, kuris turi lemiamos įtakos asmens apsisprendimui dėl ieškinio padavimo ar susilaikymo nuo šio veiksmo.

Valstybėse egzistuoja keli bylinėjimosi išlaidų paskirstymo principai: „pralaimėjęs moka“ bei kiekviena šalis dengia savo išlaidas. Kai kurios valstybės yra atsisakiusios „pralaimėjęs moka“ principo grupės ieškinio atveju, kadangi grupės ieškiniai yra laikomi viešo intereso gynimo ieškiniiais. Skaitant teisinę literatūrą, pastebima, kad minėtas principas skatina atsakovą skirti daugiau dėmesio savo gynybai ir skatina daugiau bylinėtis, nei siekti taikaus susitarimo būdų.¹⁰³

Lietuvoje abiejų šalių bylinėjimo išlaidas apmoka bylą pralaimėjusi šalis. Pažymėtina, kad Vyriausybės nutarimais yra įtvirtinta maksimali bylinėjimosi išlaidų suma. Nacionaliniams teismams yra paliekama prerogatyva paskirti atlyginti kuriai nors šaliai patirtas bylinėjimosi

¹⁰¹ Waller S. W. Towards a Constructive Public-Private Partnership to Enforce Competition Law. The Netherlands: Kluwer Law International, 2006. P. 377.

¹⁰² Eger Th., Weise P. German Working Papers in Law and Economics. Paper 3. Bepress.com, 2007. P. 5-7.

¹⁰³ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Grupės ieškinio reguliavimo analizė ir pasiūlymai dėl šio instituto tobulinimo. Grupės ieškinio taikomas mokslinis tyrimas. Vilnius: 2008. P. 40.

išlaidas ar jų dalis, o išlaidos, patirtos samdant advokatą, yra kompensuojamos labai ribota apimtimi.

Kaip pavyzdžiui, Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas, išnagrinėjęs administracinę bylą pagal pareiškėjų UAB „Schneidersöhne Baltija“ (dabar – UAB „Papyrus Lietuva“) ir UAB „Libra Vitalis“ apeliacinius skundus dėl Vilniaus apygardos administracinio teismo 2007 m. birželio 7 d. sprendimo administracinėje byloje pagal pareiškėjų UAB „Schneidersöhne Baltija“ (dabar – UAB „Papyrus Lietuva“) ir UAB „Libra Vitalis“ skundus atsakovui *Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybai*, apeliantui priteisė 405 Lt atstovavimo išlaidų ir 18,75 Lt žyminio mokesčio¹⁰⁴, o anksčiau minėtoje UAB „Klevo lapas“ prieš AB „Mažeikių naftą“¹⁰⁵ byloje – 34 149 Lt bylinėjimosi išlaidų buvo priteista iš atsakovo.

Pažymėtina, kad tokius sprendimus priėmė ne bendrosios kompetencijos teismai, o administraciniai, tačiau šie pavyzdžiai puikiai iliustruoja situaciją, kad bylos sudėtingumas reikalauja ir daug sąnaudų, o atlygis, laimėjus bylą, yra visgi menkas, todėl yra naivu tikėtis, kad privataus kaltinimo bylą laimėjęs asmuo, nebus išleidęs savo didžiąją dalį santaupų atstovavimo išlaidoms padengti, o ir priteisus jas – pralaimėjusi šalis jų nepadegs visa apimtimi.

Todėl kaip tik šioje vietoje iškyla dar viena (problema) dilema – ar samdytis gerą konkurencijos teisės plonybes išmanantį specialistą (advokatą), kurio honoraras greičiausiai bus, švelniai tariant, ne kuklus, ar samdytis „pigesnį“ atstovą bei iš visų jėgų kliautis sėkme?

Gaila, tačiau darytina išvada, kad greičiausiai privatus asmuo nesirinks jokio iš pateiktų variantų, o susitaikys su esama padėtimi ir patirtais nuostoliais, taip ir neperžengęs teismo slenksčio.

LR Civilinio proceso kodekse¹⁰⁶ yra reglamentuoti tam tikri atvejai, kuomet yra galimas atleidimas nuo žyminio mokesčio ir kitų bylinėjimosi išlaidų mokėjimo. 83 straipsnio 1 dalies 5 punkte nurodoma, kad nuo bylinėjimo išlaidų yra atleidžiamas prokuroras, valstybės institucijos bei kiti asmenys, pareikšdami ieškinį arba pareiškimą, siekiant apginti viešą interesą, o to paties straipsnio 3 dalis numato galimybę asmeniui kreiptis su motyvuotu prašymu į teismą dėl žyminio mokesčio nemokėjimo, atsižvelgiant į jo turtinę padėtį. Šis straipsnis tarsi skatina nuketėjusius asmenis neatsisakyti minties pareikšti ieškinį dėl žalos, patirtos nesažiningais konkurenciniais veiksmais, atlyginimo. Tačiau to paties kodekso 93 straipsnio 1 dalyje yra

¹⁰⁴ Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismo 2009 m. spalio 16 d. nutartis, priimta apeliacine tvarka išnagrinėjus administracinę bylą UAB „Schneidersöhne Baltija“ (dabar – UAB „Papyrus Lietuva“) ir UAB „Libra Vitalis“ v. *Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba* ir kt., Nr. A502-34/2009.

¹⁰⁵ Šiaulių apygardos teismo 2008 m. birželio 3 d. nutartis, priimta civilinėje byloje UAB „Klevo lapas“ v. AB „Mažeikių nafta“, Nr. 2-38-194-2008.

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

numatyta, kad šaliai, kurios naudai yra priimtas sprendimas, jos turėtas išlaidas teismas priteisia iš antrosios šalies, nors ši ir būtų atleista nuo bylinėjimosi išlaidų mokėjimo į valstybės biudžetą, taip pat pagal 98 straipsnį pralaimėjusiai šaliai teks apmokėti advokato ar jo padėjėjo suteiktas paslaugas. Tiesa, šios išlaidos yra nepadengiamos pralaimėjusios šalies, jei prašymas dėl šių išlaidų pritesimo nebuvo paduotas teismui iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos. Kaip jau buvo minėta anksčiau, tokių išlaidų priteisimas turi savo lubas, numatytas teisės aktuose.

Paradoksalu tai, kad vienu metu asmuo yra ir skatinamas pareikšti ieškinį, atleidžiant jį nuo bylinėjimosi išlaidų, motyvuojant sunkia jo finansine padėtimi, tačiau tuo pat metu yra ir atbaidomas nuo to, kadangi net ir būnant atleistam nuo žyminio ar kitų mokesčių mokėjimo, išlieka galimybė, kad jei asmuo pralaimės, tai teismas vis tiek jį galės įpareigoti apmokėti ne tik savo patirtas išlaidas ar išlaidas, nuo kurių atleido pats teismas, bet ir atsakovo.

Pažymėtina, kad tam tikrais atvejais valstybė garantuoja nemokamą teisinę pagalbą asmenims, o bylinėjimosi išlaidos priklausomai nuo bylos baigties išieškomos iš atsakovo, ieškovo, jei jis neatleistas nuo šių mokesčių mokėjimo ar valstybės biudžeto lėšų.

Grupės ieškinio bylinėjimosi išlaidų paskirstymas iš viso nėra reglamentuojamas Lietuvos teisės aktuose.

Nagrinėjant Europos Bendrijos teisės institutą dėl bylinėjimosi išlaidų, pažymėtina, kad vyrauja principas, kad šalių bylinėjimosi išlaidas apmoka pralaimėjusi šalis. Šis egzistuojantis principas, ypač šalyse, kur žyminis ir kitos teisminės išlaidos yra labai brangios, atgraso asmenis paduoti ieškinius, kurie nukentėjo nuo antikonkurencinių veiksmų.¹⁰⁷

Europos Žmogaus teisių konvencijoje¹⁰⁸ pažymima, kad nagrinėjant asmens civilinių teisių pažeidimo klausimą, asmuo turi teisę reikalauti, kad byla būtų išnagrinėta per kuo įmanomai trumpiausią laiką, viešai, bylą nagrinėjant bešališkam teismui, kitaip sakant, asmeniui turi būti užtikrinta veiksminga galimybė kreiptis į teismą bei teisę į teisingą bylos nagrinėjimą. Tačiau šios asmenį skatinančios teisės ir galimybės apginti savo pažeistas teises kertasi su neaiškium, o kartais ir asmeniui atgrasiu bylinėjimosi išlaidų apmokėjimo reglamentavimu.

Europos Komisija norėdama garantuoti, kad kiekvienas asmuo turėtų teisę apginti savo teises, tai atliekant efektyviu ir ekonomišku būdu, priėjo prie išvados, kad reiktų nustatyti taisyklę, kad bylą pralaimėjęs ieškovas išlaidas turi apmokėti tik tada, jei veikė aiškiai

¹⁰⁷ McCarthy E., Maltas A., Bay M. and others. Litigation culture versus enforcement culture. A comparison of US and EU plaintiff recovery actions in antitrust cases. San Francisco: Latham & Watkins LLP, 2007. P. 40.

¹⁰⁸ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija. Roma: 1953.

nepagrįstai, o teismui suteikti įgaliojimus veikti savo nuožiūra, priimant bylos pradžioje sprendimus dėl bylinėjimosi išlaidų neišieškojimo iš ieškovo jo pralaimėjimo atveju.¹⁰⁹

Šie pakeitimai turėtų atsirasti kiekvienos valstybės narės teisinės sistemos bazėje, kurie padės užtikrinti lygiavertiškumo, t. y. nacionalini teisės aktai neturėtų būti griežtinami net ir tuo atveju, jei tokios normos yra numatytos narėms šalims privalomose Europos Bendrijos teisės aktuose, bei efektyvumo, t. y. nustatytas minimalus efektyvumo laipsnis, ginant asmens pažeistas teises, privalo būti garantuojamas kiekvienam valstybės narės piliečiui, principus, užtikrinančius fundamentalių žmogaus teisių įgyvendinimą.¹¹⁰

Jungtinių valstijų civiliniame procese vyrauja vadinamoji „amerikietiška taisyklė“, kuri yra nepanaši į kontinentinės teisės šalių principą „pralaimėjęs moka“. Nekaltas atsakovas turi prisiimti savo patirtas išlaidas bei ženklų išlaidų kiekį, skirtų advokatams, aiškiau tariant, kiekviena šalis padengia savo bylinėjimosi išlaidas.¹¹¹

Kalbant apie mokesčių advokatui, kuris yra nustatomas teismo sprendimu, reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad čia egzistuoja ir „sėkmės mokesčio“ taisyklė, tačiau reiktų nepamiršti, kad tik nedaugelis bylų vadovaujasi šia taisykle. Advokatui sumokamas mokeskis tik tuo atveju, jei byla yra laimima, o tai dažniausiai sudaro 33 procentus, priskaičiuotus nuo priteistos sumos dydžio. Tokie principai skatina ieškovą įstoti į procesą, net ir tuo atveju, jei turima pinigų suma, skirta bylinėjimuisi, yra ribota. O teisininkas, remdamasis savo teisine patirtimi ir iš anksto nuspėdamas sėkmingą bylos baigtį, yra masinamas atstovauti ieškovą su tikslu gauti didelį užmokestį už suteiktas paslaugas. Ši idėja yra paremta tuo, kad visa finansinė rizika susideda iš teisinės pagalbos mokesčio ir galimybės įvertinti tokią riziką, kuri priklauso nuo teisinių žinių.¹¹²

2. 6. Ieškinio senatis

Ieškinio senatis, paprastai kalbant, yra terminas, per kurį nukentėjęs asmuo dėl atikonkurencinių veiksmų gali pareikšti ieškinį, tikslu apginti savo pažeistas teises, o jam suėjus, jis tokią galimybę praranda, nes dėl seniai įvykusio fakto tampa itin sunku surinkti reikšmingus

¹⁰⁹ Europos Bendrijų Komisijos *Žalioji knyga* „Ieškiniai dėl žalos, patirtos pažeidus EB antimonopolines taisykles“, KOM (2005) 672.

¹¹⁰ Pheasant J. Damages Actions for Breach of the EC Antitrust Rules: The European Commission's Green Paper. London: Sweet & Maxwell, 2007. P. 378.

¹¹¹ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Grupės ieškinio reguliavimo analizė ir pasiūlymai dėl šio instituto tobulinimo. Grupės ieškinio taikomasis mokslinis tyrimas. Vilnius: 2008. P. 40.

¹¹² McCarthy E., Maltas A., Bay M. and others. Litigation culture versus enforcement culture. A comparison of US and EU plaintiff recovery actions in antitrust cases. San Francisco: Latham & Watkins LLP, 2007. P. 39.

bylai įrodymus bei preziumuojama, jei iki sueinant ieškinio senačiai nebuvo kreiptasi į teismą, tai, vadinas, nukentėjusysis „susigyveno“ su praradimais ir patirtais nuostoliais.

Europos Bendrijoje yra prieita prie išvados, kad savarankiškų ieškinių senaties terminas turi būti nustatomas pagal nacionalinę teisę.¹¹³ Anot Europos Komisijos pasiūlymo, senaties terminas neprasideda tęstinio ar kartotinio pažeidimo atveju anksčiau, nei pažeidimas nutraukiamas bei iki kol nukentėjusioji šalis nesužinojo apie patirtą žalą. Naujas ne trumpesnis nei dvejų metų senaties terminas turėtų prasidėti, kai paskelbiamas galutinis sprendimas dėl pažeidimo, kuriuo remiasi paskesnis ieškovas.¹¹⁴

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso¹¹⁵ 1.125 straipsnį bendras ieškinio senaties terminas yra 10 metų, tačiau gali būti nustatomi ir trumpesni ieškinio senaties terminai. To paties straipsnio 8 dalyje numatyta, kad sutrumpintas trejų metų ieškinio senaties terminas taikomas reikalavimams dėl padarytos žalos atlyginimo, tarp jų ir reikalavimams atlyginti žalą, atsiradusią dėl netinkamos kokybės produkcijos. Todėl konkurencijos byloms yra taikomas trejų metų ieškinio senaties terminas.

Dažniausiai ieškinio senaties terminas „eina nenutrūkdamas“. Tačiau galimi atvejai, reglamentuojami 1.129 str., kada dėl įvairių priežasčių asmuo gali neturėti galimybės pareikšti ieškinį, nors apie savo teisės pažeidimą jis žinojo. Tokiais atvejais nėra pagrindo ieškininės senaties terminui priskirti ir tą laiko tarpą, per kurį objektyviai nebuvo įmanoma ginti savo teisių. Šiais atvejais įstatymas numato galimybę sustabdyti ieškinio senaties termino eigą. Ieškinio senaties sustabdymas yra laikotarpis, kuris dėl įstatyme numatytų aplinkybių neįskaitomas į senaties terminą. Tad laikas, kuris praėjo iki ieškininės senaties termino sustabdymo, turėtų būti įskaitoma į ieškininės senaties terminą, o laikas, kurį šis terminas buvo sustabdytas, į jį neturėtų įeiti. Išnykus aplinkybei, dėl kurios buvo sustabdyta ieškininė senatis, senaties terminas tęsiasi toliau. O 1.130 straipsnyje numatoma ieškininės senaties termino nutraukimo galimybė. Tai termino, suėjusio iki tam tikrų aplinkybių atsiradimo, eigos nutraukimas ir jo neįskaitimas į ieškininės senaties terminą. Išskyrus aplinkybes, dėl kurių terminas nutrūko, ieškinio senaties termino eiga prasideda iš naujo. Šiuo aspektu termino nutraukimas ir skiriasi nuo ieškinio senaties termino sustabdymo, nes nėra įskaitomas. Be to, nutraukus terminą, jo eiga prasideda iš naujo, o sustabdžius terminą, jis pasibaigus sustabdymui, tęsiasi toliau. Nutraukti galima tik tą ieškinio senatį, kurios terminas nėra pasibaigęs. Galimybė atnaujinti ieškininės senaties terminą

¹¹³ Pranešimo projektas dėl *Baltosios knygos* dėl ieškinių atlyginti žalą, patirtą dėl EB antimonopolinių taisyklių pažeidimo (2008/2154(INI)), 2008.

¹¹⁴ Europos Bendrijų Komisijos *Baltoji knyga* „Dėl ieškinių atlyginti žalą, patirtą dėl EB antimonopolinių taisyklių pažeidimo“, KOM (2008) 165.

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

yra, jeigu jis buvo praleistas dėl svarbios priežasties, tai numato 1.131. str. 2 d. Įstatymas nepateikia svarbių priežasčių sąrašo. Ar priežastis svarbi, savo nuožiūra turi spręsti teismas ir arbitražas. Senaties terminas atnaujinamas galimas tada, kai jis jau yra pasibaigęs.

Darytina išvada, jog norint išsamiai ir kruopščiai išnagrinėti bei „įsitemkti“ į ieškinio senaties terminą, prieš pradėdant bylą nagrinėti neteisminiū būdu (jei toks gynybos būdas yra pasirenkamas), reikia paduoti civilinį ieškinį į teismą ir sustabdyti bylą iki neteisminės, tarkim, Konkurencijos tarybos, sprendimo priėmimo, nes ieškinio padavimas sustabdo senaties tėkmę, todėl nukentėjusysis turės visas galimybes ir užtektinai laiko atlikti reikiamas ekspertizes, tyrimus, surinkti įrodymus, ar kt., t. y. tokiu būdu pilnai pasirengiant bylai, kad ji būtų kuo efektyviau ir greičiau išnagrinėta ir nesueitų ieškinio senatis.

III. PRIVATAUS KONKURENCIJOS TEISĖS ĮGYVENDINIMO SANTYKIS SU VIEŠOSIOS KONKURENCIJOS TEISĖS ĮGYVENDINIMU

Praktikoje antimonopolinės taisyklės įgyvendinamos viešai ir privačiai. Tiek vienas, tiek kitas įgyvendinimo būdas siekia tokių pačių tikslų: a) sulaikyti nuo antikonkurencinės veiklos, kuri draudžiama antimonopoliniais teisės aktais, b) apsaugoti firmas bei vartotojus nuo šios veiklos ir c) nuo bet kokios šia veikla jiems padarytos žalos. Privatus bei viešasis antikonkurencinių teisės aktų įgyvendinimas – svarbi priemonė, siekiant kurti ir palaikyti konkurencingą ekonomiką.¹¹⁶

Viešosios konkurencijos teisės normų įgyvendinimas yra skirtas užtikrinti socialinę visuomenės gerovę, nes užkirtus kelią draudžiamoms ir neteisėtiems susitarimams ir veiksams, yra skatinama sąžininga konkurencija bei teigiami ekonominiai santykiai. Kitaip tariant, atliekama socialinė funkcija, kuri skatina prevenciją ir potencialiems konkurencijos normų pažeidėjams padeda suvokti, kokią žalą jie daro ar sukelia aplinkiniams savo neteisėtu elgesiu.¹¹⁷

Tuo tarpu, privatus konkurencijos teisės normų įgyvendinimas yra skirtas patenkinti asmeniniams interesams, t. y. atgauti patirtą žalą bei apginti savo pažeistas teises.

Anot W. P. J. Wils'o, privatus konkurencijos teisės įgyvendinimo institutas yra „nereikalingas dalykas“, todėl ir specialus šio instituto reglamentavimas nėra būtinas. Taip yra dėl to, kad pažeistus interesus galima apginti remiantis tik viešosios konkurencijos teisės normomis, t. y. subjektyvią asmens teisę visad galima kildinti iš viešojo intereso, be to, minėtas

¹¹⁶ Europos Bendrijų Komisijos *Žalioji knyga* „Ieškiniai dėl žalos, patirtos pažeidus EB antimonopolines taisykles“, KOM (2005) 672.

¹¹⁷ Eger Th., Weise P. German Working Papers in Law and Economics. Paper 3. Bepress.com, 2007. P. 3.

institutas prasilenkia su viešosios konkurencijos teisės bendraisiais tikslais ir siekiais, todėl turėtų būti: geriausiu atveju – „pagalbinis“ viešosios konkurencijos teisės institutas, o blogiausiu – išvis eliminuotas iš konkurencijos teisės institutų lauko. Kaip matome, pateiktoje pozicijoje viešasis konkurencijos teisės įgyvendinimo modelis laikomas viešpataujančiu privataus konkurencijos teisės instituto įgyvendinimo atžvilgiu.

Pagal europinį modelį privatus teisės aktų įgyvendinimas papildo viešąjį teisės aktų įgyvendinimą, o ne pakeičia jį. Europinės sistemos atvėrimas ir galimybė pareikšti civilinius ieškinius nereiškia, kad keičiamas konkurencijos teisės įgyvendinimo modelis, o tai, kad jis pats toliau plėtojamas.¹¹⁸

Priešingai nei Europoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose yra susiformavusi bylinėjimasi skatinanti kultūra, kuriai pagrindą davė ir pagrindines gaires suformavo Šerman'o ir Claton'o aktai. Jau 1890 metais Šerman'o aktą pakeitė Kleitono Aktas, kuris pažymėjo, kad „bet kuris asmuo, kuris nukentėjo nuo antikonkurencinio elgesio, gali paduoti ieškinį dėl žalos atlyginimo ir bet kurį JAV apylinkės teismą. Kaip jau buvo minėta anksčiau, Jungtinėse Amerikos Valstijose konkurencinė teisė taikoma 90 proc., pareiškiant civilinius ieškinius dėl žalos.¹¹⁹ Šis modelis grindžiamas šių elementų sąveika: grupės ieškinys, griežti reikalavimai atskleisti dokumentus, trigubo žalos dydžio atlygis, nerizikingas bylinėjimasis ir kt.) skatina perdėtą norą bylinėtis, taip apsunkinant teismų darbą, tikrojo teisingumo beieškant. Kitaip sakant, Amerikos modelis yra paremtas principu – privačios konkurencijos teisės įgyvendinimo viešpatavimas viešosios konkurencijos teisės įgyvendinimo atžvilgiu. Čia yra sudaroma itin palanki „dirva“ nuo antikonkurencinių veiksnių nuketėjusioms šalims pareikšti civilinį ieškinį dėl patirtos žalos atlyginimo. Todėl Šis modelis yra dalinai opozicinis europietiškam.

Darytina išvada, kad nė vienas iš aukščiau pateiktų modelių, kurie atspindėjo privataus konkurencijos teisės įgyvendinimo santykį su viešosios konkurencijos teisės įgyvendinimu, nėra tobulas. Viešosios konkurencijos teisės įgyvendinimo instituto viešpatavimo modeliu yra „paminamas“ asmeninis institutas, manant, kad viešojo konkurencijos teisė turi būti skirta visuomenės gerovei užtikrinti, pamirštant, kad būtent visuomenė ir yra sudaryta iš pavienių individų, ir jei nebus apgintos pavienio individo teisės, tai ir pačioje visuomenėje nebus sukurta gerovė. Europietiškas modelis (įskaitant Lietuvą) – yra optimaliausias variantas, nes juo siekiama sukurta balansą, tačiau susiduriama su problemomis, kuomet reikia jį efektyviai įgyvendinti. Tai liudija maža sukaupta praktika ir patirtis šioje srityje, žmonių nežinojimas apie savo pažeistas teises ir jų gynimo būdus, „silpna“ teisės aktų duomenų bazė ir t.t. Geriausiai

¹¹⁸ Pranešimo projektas dėl *Žaliosios knygos* apie ieškinius dėl žalos, patirtos pažeidus EB monopolines taisykles, negalutinis (2006/2207(INI), 2006. P. 9.

¹¹⁹ Ten pat. P. 10.

ginantis privatų interesą, esant konkurencijos normų pažeidimui, modelis veikia JAV. Čia, kaip jau buvo minėta anksčiau, yra sudaromos itin palankios sąlygos nukentėjusiam subjektui apginti savo pažeistas teises, sukurtas efektyviai funkcionuojantis teisminis ir procesinis mechanizmas. Tačiau čia susiduriama su kitomis problemomis: teisminės institucijos tampa apkrautos dėl per didelio bylų skaičiaus, nukentėjusieji pradeda piktnaudžiauti jiems suteikiamomis teisėmis, t. y. paduodami ieškinius, jie nebūna tikri dėl savo teismo, o tik akiai kliaujasi sėkme ir kt.

Todėl norint, kad minėti modeliai efektyviai funkcionuotų, juos reikia nuolat tobulinti, stengtis išspręsti su jų įgyvendinimu susijusias problemas, remtis kitų šalių patirtimi, mokytis iš klaidų, dalintis novatoriškais ir pažangiomis idėjomis.

3.1. Privataus konkurencijos teisės įgyvendinimo nukrypimas nuo bendro intereso

Privatus konkurencijos teisės institutas sukelia dvejopas reakcijas: vieni šį institutą „garbina“, mano jį esant itin reikalingu, kiti priešingai – laiko jį iš esmės bereikšmiu institutu.

Reikia sutikti su tuo, kad nėra tokio reiškinių, kuris esant plusams, neturėtų minusų. Anot, liaudies išminties, ten, kur šviesa, ten ir šešėlių ęsti.

Norint prieiti prie objektyvios išvados – reikia aptarti minėto instituto trūkumus ir privalumus. Prieš atskleidžiant minėto instituto naudą ir reikalingumą, reiktų susipažinti ir su kita nuomone, kuri teigia, kad privatus konkurencijos teisių įgyvendinimo institutas yra menkesnis už viešosios konkurencijos teisės normų įgyvendinimo institutą, o ir apskritai šio instituto nauda yra ginčijama.

Pagrindiniai aspektai dėl ko privatus teisių, pažeistų antikonkurenciniais veiksmais, gynimas yra menkesnis už viešų interesų gynimą, yra šie:

1. Privatus teisių gynimas yra pagrįstas asmeniniu motyvu, kuris neatitinka ir skirias nuo bendrų konkurencijos tikslų.
2. Privatus teisių gynimas yra kur kas brangesnis.
3. Viešo intereso gynimas pasižymi geresniu ir efektyvesniu tyrimu bei didesne sankcijų galia ir įvairove.¹²⁰

Viešo intereso, anot W. P. J. Wils'o, neatitinka ir grupės ieškinys, kadangi ir čia gali būti siekis pasipelnyti, nesiekiant atkurti pradinės situacijos rinkoje, kadangi žala atlyginama tik konkretiems subjektams, o ne kompensuojant visuomenės patirtą žalą. Dauguma sprendimų, privačiuose ginčiuose, yra paremta naudos, o ne teisėtumo siekimu.

Privatus konkurencijos teisės įgyvendinimas yra brangesnis, nei viešasis:

¹²⁰ Wils W. P. J. Should Private Antitrust Enforcement Be Encouraged in Europe? The Netherlands: Kluwer Law International, 2003. P. 480.

1. Didžioji dalis valstybinių resursų yra išleidžiama, nustatant ir paskirstant patirtus nuostolius, kai tuo tarpu, įgyvendinant viešąją konkurencijos teisę, ši resursų dalis skiriama, nustatant ir įgyvendinant bausmę.
2. Įgyvendinant viešąją konkurencijos teisę, įsikiša valstybinis, kaip didesnę kompetenciją, pažeidimo nustatymo ir žalos apskaičiavimo prasme, turintis subjektas. Pagal bendrą praktiką, administracinis procesas yra pigesnis, nei civilinis. Kalbant apie kolektyvini ieškinį, yra svarbu pažymėti, kad šiame procese proceso kaštai ir sąnaudos yra didžiausi.

Įgyvendinant viešosios konkurencijos įstatymus, neišvengiamai įsikiša valstybinio subjekto elementas, kuris turi daugiau galimybių, užtikrinti visuomenės interesus, kaip bendrą interesą, sudarytą iš privačių asmenų interesų. Taip yra dėl prieinamumo prie informacijos (duomenų bazės), tyrimo koncentruotume, sankcijų efektyvaus paskyrimo ir įgyvendinimo.

Jei vadovautis privataus konkurencijos teisės įgyvendinimo reikalingumą ginčijančiomis nuomonėmis, pažymėtina, kad yra iškelta teorija, bandanti įrodyti, kad šio instituto išvis nereikia teisės sistemoje, net kaip pagalbinio. Pažiūrėkime kodėl?

1. Remiantis nacionalinių institucijų formuojama praktika, nagrinėjant tokias bylas, gali pasitarnauti tuo, kad bus sukurtos ar įvestos naujos sankcijos. Pagrindinė šių teiginių problema yra ta, kad jei ir būtų nauda iš sukurtų ir naujai įvestų sankcijų, tarkim, baudų, tai kur kas efektyviau būtų, jei atsirastų galimybė motyvuotai padidinti baudų dydį, kuris yra taikomas, įgyvendinant viešąją konkurencijos teisę.

Taip pat yra manoma, kad Europoje skiriamos sankcijos, tarkim, už kartelius dėl kainų ar kitus antikonkurencinius veiksmus, galėtų būti griežtinamos, t. y. dažniau taikyti baudžiamojo pobūdžio bausmės. Pažymėtina, kad Europoje, apart D. Britanijos ir Estijos, šiuo metu tokios bausmės yra retai kur reglamentuotos.

2. Yra iškeliamas idėja, kad privataus konkurencijos teisės įgyvendinimas, pareiškiant ieškinį dėl žalos, patirtos antikonkurenciniai veiksmais, atlyginimo, gali sureguliuoti ir išspręsti tas bylas, kurios nepatenka į viešosios konkurencijos teisės įgyvendinimo normų reguliuojamas ribas. Iš čia išplaukia trys variacijos:
 - a) Pirmoji variacija yra ta, kad jei visos tokio pobūdžio bylos pasieks jas nagrinėjančias instancijas, tai jų bus tiek daug, kad taps neįmanoma jų visų išspręsti, kaip tai nutiko JAV. Tačiau pažymėtina, kad ne visos bylų baigtys reikalauja vykdymo, jei neišsprendžiamos ieškovo naudai, o be to, bet kokios bylos nagrinėjimas atsiremia į finansinį aspektą. Todėl reikia ne skatinti

privatų teisės gynimą, o siekti ir stengti tobulinti jau esamą sistemą, t. y. viešą konkurencijos teisių įgyvendinimo institutą.

- b) Kaip jau buvo minėta į viešosios konkurencijos teisės įgyvendinimo normų reguliuojamas ribas nepatenka privataus pobūdžio bylos. Europos Komisija ir nacionalinės konkurencijos institucijos – asmeninio, turint omeny baudžiamojo pobūdžio sankcijas, taiko retai, nes tik nedaugelyje Europos valstybių jos yra įtvirtintos, kalbant apie sprendimus, priimtus konkurencijos bylose.
- c) Trečioji variacija yra vadinama „nesėkmės apsauga“. Europos Bendrijoje veikia apskundimo mechanizmas, tarkim, jei netenkina priimtas sprendimas jį galima skųsti aukštesnę kompetenciją turinčiai instancijai. Tokiu būdu visuomenės interesai gali būti pilnai apsaugoti. Šis mechanizmas nėra ginčijamas, tačiau suprasti reikia tai, kad egzistuojant tokiam mechanizmui, nebūtinai būtinas platesnis ar platesnis privataus konkurencijos teisės įgyvendinimo instituto reglamentavimas.¹²¹

Pateikus privatų konkurencijos teisės įgyvendinimo instituto reikalingumą ginčijančias nuomones, susidaro įspūdis, kad šis institutas turi daug trūkumų, kurie gerokai pranoksta privalumus, o minėtiems trūkumams pašalinti – prireiks daug laiko. Tačiau nereikėtų aukščiau pateiktos nuomonės traktuoti kaip vienintelės ir teisingiausios – nes jei jau buvo atrasti šitokie „dideli“ trūkumai, tai toks institutas yra ne tik, kad nenaudingas, bet ir „žalingas“, jei tik būtų įgyvendintas. Taigi, norint priėti prie objektyvios išvados – reikia aptarti ir minėto instituto privalumus.

3.2. Privatus konkurencijos teisės įgyvendinimo privalumai

Vienareikšmiškai privatus konkurencijos teisės įgyvendinimas turi trūkumų ir spragų, aptartų šiek tiek anksčiau, tačiau trūkumai gali būti pašalinti, o šio instituto privalumai, kurie tampa pagrindiniu argumentu, įrodančiu šios teisės svarbą bei reikalingumą, yra akivaizdūs ir neginčijami:

1. Efektyvus šio instituto įgyvendinimas, užtikrintų susilaikymą nuo pažeidimų darymo ir priverčia laikytis įstatymo raidės.
2. Nukentėjusiai šaliai būtų atlyginta visa žala, patirta dėl neteisėtų antikonkurencinių veiksmų įvykdymo.

¹²¹ Wils W. P. J. Should Private Antitrust Enforcement Be Encouraged in Europe? The Netherlands: Kluwer Law International, 2003. P. 478-482.

3. Šis institutas yra pagrindas naujų specifinių bylų sektoriaus susiformavimui – komercinės bylos tarp dviejų subjektų, su elementu, kai ieškovas turi ribotą prieigą prie įrodymų, reikalingų jo reikalavimo pagrindimui, dėl atsakovo (stipresnioji šalis) įvykdytos veiksmų.
4. Nacionalinės konkurencijos bylas nagrinėjančios institucijos neturi pakankamų resursų, kad vienos tinkamai ištirtų bylas, kuomet yra pažeidžiama sąžininga konkurencija rinkoje. Todėl būtina, kad šis institutas funkcionuotų, kadangi su kiekvienu civiliniu ieškiniu yra prisidedama prie sąžiningos konkurencijos formavimo, prevencijos politikos įgyvendinimo bei visuomenės gerovės.
5. Bylos, kurios nenagrinėjamos teisme, gali pasiūlyti greitesnį atleidimo nuo baudos procesą, nei nagrinėjamų bylų teismuose atveju.
6. Teismas gali įpareigoti apmokėti kaltinamajam laimėjusios šalies teismo išlaidas.
7. Šio instituto efektyvus įgyvendinimas garantuotų kultūringos ir sąžiningos konkurencijos kultūros vystimąsi tarp ūkio subjektų bei vartotojų, didins susidomėjimą konkurencijos teise.¹²²

R. Stanikūno knygoje rašoma, kad efektyvus šio instituto įgyvendinimas ir funkcionavimas galimas tuomet, kai bus užtikrinta, kad patyrusios žalą įmonės, vartotojai ar kt. dėl antikonkurencinių veiksmų, galės susigražinti visą patirtą žalą, t. y. turi būti kompensuojama visa patirta žala. Taip pat, plačiai taikomas privatusis įstatymų įgyvendinimas veikia kaip atgrasinimo priemonė, nes subjektai pareikšdami privačius ieškinius pagal viešųjų konkurencijos institucijų priimtus sprendimus, nušauna du zuikius vienu šūviu: iš vienos pusės užtikrina viešųjų konkurencijos institucijų paskirtų baudų išieškojimą, o iš kitos – paskiriama bauda kaltajai šaliai atbaido ją nuo tolimesnių tokių veiksmų darymo. Turėdami daugiau galimybių tiesiogiai įgyvendinti turimas teises konkurencijos srityje, verslo visuomenė, vartotojai, piliečiai, gali tiesiogiai dalyvauti jas įgyvendinant, stiprinant asmens betarpišką ryšį su norminėmis taisyklėmis.¹²³

Darytina išvada, kad šio instituto efektyvus funkcionavimas padeda užtikrinti atvirą ir konkurencingą rinką, nes įvykus konkurencijos teisės pažeidimui → (jau) gerai informuotas asmuo, → žinos kaip apginti savo pažeistas teises. → Jis kreipsis į teismą dėl patirtos antikonkurenciniais veiksmais žalos atlyginimo. → (Užtikrinus) supaprastintą bylinėjimosi proceso tvarką, bus užtikrintas silpnosios šalies gynimas, t. y. → bus kompensuojama visa žala, tokiu būdu → patiriama satisfakcija, o iš kitos pusės tai veiks kaip atgrasinimo priemonė

¹²² Woods D., Sin Clair A. and others. Private enforcement of Community competition law: modernisation and the road ahead. 2004. P.31.

¹²³ Stanikūnas R. Konkurencijos politika: teorija ir praktika. Vilnius: TEV, 2009. P. 223

(kaltajai šaliai). → Patyrus satisfakciją ir baimė būti ir vėl nubaustam, užtikrins kultūringos konkurencijos kultūros kūrimą, tuo pačiu → pažangos procesą, → garantuos ekonominę gerovę. → Atsiradus piliečių suvokimui dėl konkurencijos teisės svarbos (privataus konkurencijos teisės įgyvendinimo), → atsiras ir glaudus santykis su teise, → informacijos troškimas, visuomenės aktyvus dalyvavimas įstatymų įgyvendinime. Tai vientisas procesas (grandinė), todėl norit pažiūrėti, kas būtų, jei šio instituto efektyvus įgyvendinimas nebūtų užtikrintas, tereikia pradėti „skaityti“ grandinę nuo pabaigos: jei nebus aktyvaus dalyvavimo įstatymo įgyvendinime, nebus noro tobulėti, ieškoti informacijos, ja dalinti ir keistis, tokiu būdu asmuo nesužinos savo teisių ir būdų kaip jas galėtų apginti. Vėliau, įvykus konkurencijos teisės pažeidimui, asmuo dėl žinių ir informacijos stokos mano, kad visa, kas vyksta, taip ir turi vykti, t. y. nesupras, kad jo teisės yra pažeidžiamos arba supratęs, nesugebės nustatyti kaip ir koku būdu tai buvo padaryta, o nenustatęs pažeidimo fakto niekur nesikreips pagalbos. Valstybinės institucijos dėl mažo bylų skaičiaus šiame sektoriuje manys, kad nėra poreikio kurti teisės aktų dėl privataus konkurencijos teisės įgyvendinimo. Mažas nusiskundimų skaičius, t. y. ieškinių, rodo, kad situacija konkurencijos srityje yra kontroliuojama, rinkos dalyvius tokia situacija tenkina. Tokiu atveju nebus sukurto aparato, kurio pagalba galėtų būti kompensuojama patirta žala, o jis pats savaimė veiktų kaip atgrasinimo priemonė. Nebus „iš nubaudo“ patiriama satisfakcija, o „nenubaudo“ neveiks kaip atgrasinimo priemonė. Įsivyras nesąžininga konkurencija, nebus užtikrinta vartotojų, įmonių ar piliečių apsauga nuo nesąžiningos konkurencijos. Monopolijomis grįsta rinka, neužtikrins visuomenės, o tuo pačiu ir ekonominės gerovės.

Europos Komisija pažymėjo, kad didesnis skaičius bylų, pareiškiant privačius civilinius ieškinius, padidins susidomėjimą bei žinių srautą dėl konkurencijos teisės visuomenėje, kas yra pagrindinis veiksnys, kuriant konkurencijos kultūrą Europoje.¹²⁴

Didesnis visuomenės žinojimas ir vis didėjantis sėkmingų bylų skaičius, paskatins rinkos dalyvius sąžiningai laikytis konkurencijos teisės normų, nepamirštant, kad privatus konkurencijos teisių įgyvendinimo institutas yra įgyvendinamas per teismą, skirianti privalomas atlikti nuobaudas o ne tik per nacionalines konkurencijos institucijas. Privataus ieškinio padavimo dėl žalos atlyginimo už antikonkurencinį elgesį institutas yra labai svarbus individui, kadangi ne retai pasitaiko situacijų, kuomet dėl informacijos stygiaus ar mažareikšmiškumo tokios situacijos gali pasirodyti nevertos dėmesio valstybinėms konkurencijos institucijoms ir

¹²⁴ Pranešimo projektas dėl *Žaliosios knygos* apie ieškinius dėl žalos, patirtos pažeidus EB monopolines taisykles, negalutinis (2006/2207(INI), 2006

tokiu atveju joks tyrimas nebus pradėtas. Tačiau tokios bylos dažnai būna ypatingai svarbios individui, kuris pasinaudojęs šiuo institutu gali apginti savo pažeistas teises.¹²⁵

IV. INICIATYVOS IR PASIŪLYMAI DĖL PRIVATAUS KONKURENCIJOS TEISĖS EFEKTYVAUS ĮGYVENDINIMO

2005 m. Europos Komisija *Žaliojoje knygoje* pažymėjo, kad daugumoje valstybių narių galiojančios civilinės atsakomybės normos ir procedūros, įgyvendinančios jas, yra netinkamos nagrinėti bylas dėl žalos atlyginimo, pažeidus konkurencijos teisės normas.¹²⁶

Norint užtikrinti konkurencijos taisyklių, draudžiančių konkurencijos ribojimą ar piktnaudžiavimą dominuojančią padėtimi bei užtikrinančių vartotojų bei verslo subjektų teisę efektyviai apginti pažeistas teises antikonkurenciniais veiksmais, laikymąsi, tiek Europos Bendrijos, tiek nacionalinėje erdvėje, reikalingi kardinalūs pokyčiai.

Europos Bendrijoje, neišvengiamai ir Lietuvoje, privatus konkurencijos teisės įgyvendinimo institutas yra nauja šaka ir niša, kuri turi būti tobulinama. Nūdienai šio instituto realus įgyvendinimas yra neįmanomas ne dėl administracinių gebėjimų stygiaus, o dėl prasto šios srities specialaus reglamentavimo.

Kaip pamatinės gairės, kurios bent jau iš dalies palengvintų ir prisidėtų prie minėto instituto realaus pritaikymo praktikoje, pateikiamos *Baltojoje knygoje*¹²⁷:

1. **Vienkartinis visiškas žalos atlyginimas.** Pažeidėjai žalą turi atlyginti visiškai ir tik kartą. Turi būti atlyginti faktiniai nuostoliai bei prarastas pelnas, įskaitant palūkanas. Siekdama palengvinti žalos apskaičiavimo principą, Komisija ketina parengti gaires, kuriomis vadovaujantis bus apskaičiuota žala (apytikslis žalos nustatymo metodas, supaprastintos žalos įvertinimo taisyklės).
2. **Kolektyvinis teisės gynimas.** Vartotojams turi būti sudarytos palankios sąlygos sujungti savo nedidelės sumos ieškinius ir kreiptis į teismą dėl žalos atlyginimo bei tai daryti per atstovus, tačiau užkertant kelią nepagrįstiems reikalavimams. Nagrinėti reiktų tik atstovaujamuosius ieškinius, kuriuos gali kelti tik pripažintos vartotojų grupės, ieškinius, prie kurių gali prisijungti nuketėjusieji. Uždrausti

¹²⁵ Diemer Ch. *The Green Paper on Damages Actions for Breach of the EC Antitrust Rules*. London: Sweet & Maxwell, 2007. P. 311-312.

¹²⁶ <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/515&format=HTML&aged=1&language=LT&guiLanguage=en>

¹²⁷ Europos Bendrijų Komisijos *Baltoji knyga* "Dėl ieškinių atlyginti žalą, patirtą dėl EB antimonopolinių taisyklių pažeidimo", KOM (2008) 165.

advokatų kontorų keliamus kolektyvinius ieškinius, nenustatyto skaičiaus ieškovo vardu.

3. **Informacijos atskleidimas.** Šalims draudžiama neatskleisti svarbių įrodymų, pats teisėjas turėtų kontroliuoti svarbių įrodymų, kuriais galėtų naudotis abi šalys, atskleidimą ir nagrinėjimą.
4. **Konkurencijos institucijų galutinių sprendimų kaip įrodymo panaudojimas.** Konkurencijos institucijų sprendimai turi būti pripažinti pakankamu pažeidimo įrodymu tolimesnėse civilinėse bylose dėl žalos atlyginimo, patirtos įgyvendinus antikonkurencinius veiksmus.
5. **Bylinėjimosi išlaidos.** Nustatyti tinkamus teismo mokesčius, norint išvengti situacijos, kuomet pernelyg maži teismo mokesčiai skatina nepagrįstą bylinėjimąsi. Taip pat pabrėžiama, kad bylą pralaimėjęs ieškovas išlaidas turi apmokėti tik tada, jei veikė aiškiai nepagrįstai, o teismui suteikti įgaliojimus veikti savo nuožiūra, priimant bylos pradžioje sprendimus dėl bylinėjimosi išlaidų neišieškojimo iš ieškovo jo pralaimėjimo atveju. Manoma, kad sumažinus ieškinių išlaidas išaugs bylų skaičius su nepagrįstais reikalavimais. Nors pripažįstama, kad paduoti ieškinį brangiai kainuoja, tačiau laikomasi principo, kad išlaidas turi padengti pralaimėjusi šalis.
6. **Terminai.** Senaties terminas neprasideda tęstinio ar kartotinio pažeidimo atveju anksčiau nei pažeidimas nutraukiamas bei iki kol nuketėjusioji šalis nesužinojo apie patirtą žalą. Naujas ne trumpesnis nei dvejų metų senaties terminas turėtų prasidėti, kai paskelbiamas galutinis sprendimas dėl pažeidimo, kuriuo remiasi paskesnis ieškovas.
7. **Antkainio perkėlimas.** Atsakovai turėtų turėti galimybę pasinaudoti išlaidų perkėlimo argumentu kaip gynybos priemone prieš antkainio atlyginimo reikalavimus. Netiesioginiai pirkėjai turėtų turėti galimybę remtis paneigiama prielaida, kad jiems perkeltas visas neteisėtas antkainis. Kol kas Europos Komisija siūlo drausti išlaidų perkėlimo gynyba, tačiau tuo pat metu svarsto, kokių priemonių reiktų imtis, kad tiesioginiams ir netiesioginiams pirkėjams būtų atlyginta patirta žala.
8. **Kaltės įrodymo reikalavimas,** grindžiant patirtą žalą, sukeltą antikonkurencinių veiksmų. Siūloma taikyti griežtos atsakomybės principą, tuo pat metu paliekant galimybę atsakovui apsiginti, kad jis dėl pateisinamos priežasties suklydo, atlikdamas antikonkurencinius veiksmus.
9. **Ir kt.**

Pasak Jūratės Šovienės, LR Konkurencijos įstatyme įtvirtintas tikslas siekti Lietuvos Respublikos bei Europos Sąjungos konkurencijos santykius reglamentuojančios teisės suderinamumo. Šis įstatymas įgyvendina 2003 m. Tarybos Reglamentą dėl konkurencijos taisyklių įgyvendinimo, kuriuo, siekiama vieningo konkurencijos teisės normų aiškinimo ir taikymo visoje ES teritorijoje. Iš to seka, kad Lietuvos konkurencijos teisės normos yra analogiškos ES. Be to, Konkurencijos taryba, kontroliuoja kaip laikomasi Konkurencijos įstatymo ir yra atsakinga už EB steigimo sutarties 81 ir 82 straipsnių taikymą pagal kompetenciją, savo praktinėje veikloje vadovaujasi EB Komisijos bei Europos Teisingumo Teismo praktika.¹²⁸

Todėl Lietuvos ir Europos Sąjungos pagrindinės konkurencijos teisės gerinimo kryptys, iniciatyvos, vykdoma praktika bei politika dėl konkurencijos įstatymų įgyvendinimo – sutampa.

¹²⁸ Šovininė J. Kartelį prilyginčiau vagystei. Straipsnis // <http://www.infolex.lt/Portal/start.asp?act=news&Tema=50&str=23455>

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, nepaisant jo teisinio statuso, įskaitant ir prokurorą, turi teisę kreiptis į teismą su ieškiniu dėl patirtos žalos atlyginimo, jei tik jo teisės ar viešasis interesas buvo pažeisti nesąžiningais ir konkurenciją iškraipančiais veiksmais.
2. Nors Europos Komisija nerekomenduoja drausti, o JAV sąlyginai draudžiama, konkurencijos bylose remtis antkainio perkėlimo argumentu, tačiau žalos atlyginimo galimybė turi būti prieinama visoms nuo antikonkurencinių veikslių nukentėjusioms šalims. Todėl turi būti sukurtas mechanizmas, užtikrinantis žalos atlyginimą, kurią patyrė tiesioginiai ir netiesioginiai pirkėjai, išvengiant neteisėto pasipelnymo bei apsaugant atsakovą nuo daugkartinio žalos atlyginimo.
3. EB ir Lietuvai, reglamentavus kolektyvinį teisių gynimo mechanizmą, grupės ieškinys galėtų tapti tinkamu įrankiu, kuriuo disponuojant mažos įmonės ar vartotojai, kurių patirta žala dėl antikonkurencinių veikslių nėra didelė, galėtų sujungti ieškinius į vieną, taip išvengiant nuo individualaus ieškinio pateikimo dažniausiai sulaikančių priežasčių. Tačiau tam reikia specialaus reglamentavimo, kad šis mechanizmas veiktų efektyviai.
4. Lietuvoje konkurencijos bylas, pateikiant civilinį ieškinį, nagrinėja bendrosios kompetencijos teismai, kurie neturi tinkamų administracinių gebėjimų tinkamai išspręsti tokias bylas dėl nesusiformavusios praktikos ir siauro šios srities reglamentavimo, todėl būtina svarstyti galimybę dėl šių bylų nagrinėjimo perdavimo specializuotiems teismams arba naujos instancijos sukūrimą.
5. Civiliniame procese yra įrodinėjama vadovaujantis teoriniu principu „ant galimybių ribos“, kuris turėtų palengvinti įrodinėjimo našta, tačiau praktikoje gyvuojantis sudėtingas įrodymų rinkimo procesas dėl „siaurų“ šalies ir jos atstovų teisių, renkant įrodymus, bei pasyvus teismo vaidmuo, lemia mažą privačių ieškinių dėl žalos atlyginimo, patirtos pažeidus antimonopolines taisykles, skaičių.
6. Dėl skirtingų ekonominių modelių negalima sukurti bendros visoje Europos Bendrijoje taikomos metodologijos, kuria remiantis būtų apskaičiuojama patirta žala, pažeidus konkurencijos teisės normas, todėl kiekviena šalis, atsiželgus į savo šalies ekonominį modelį, turėtų sukurti savišką metodą, padėsiantį lengvai ir greitai apskaičiuoti asmens patirtus nuostolius.
7. Galimai didelės bylinėjimosi išlaidos bei „pralaimėjusi šalis moka“ principas lemia neigiamą pavienio asmens apsisprendimą dėl privataus ieškinio padavimo.
8. Nors abejojama privačių konkurencijos teisių normų įgyvendinimo reikalingumu, tačiau viešasis ir privatusis konkurencijos įstatymų įgyvendinimas papildo vienas kitą, o minėto

instituto privalumai tik patvirtina jo svarbą ir reikšmingumą nūdienai, todėl jie tarpusavyje turėtų būti kuo optimaliau koordinuojami.

9. Neužtenka vien tik akiai perimti vieno iš Jungtinių Amerikos Valstijų modelio elementų (baudžiamojo pobūdžio atlygis, kurio suma prilygsta trigubai žalos sumai, grupės ieškinys, griežtas reikalavimas atskleisti įrodymus, nerizikingas bylinėjimasis, šalies asmeninis bylinėjimosi išlaidų apmokėjimas, teisminių organų aktyvus vaidmuo procese), norint sukonstruoti efektyviai funkcionuojantį Europos modelį. Priešingai, atsižvelgus į kontinentinės teisės sistemos subtilybes, reikia sukurti savitą, teisės normomis reglamentuotą mechanizmą bei jo pagrindu padėti tvirtus, teismine praktika grįstus, pamatus, kurie tokiu būdu užtikrintų efektyvų privataus konkurencijos teisės instituto įgyvendinimą.
10. Įrodytas privataus konkurencijos teisių normų įgyvendinimo reikalingumas, bet vis dar vangus ir tinkamai nereglamentuotas jo įgyvendinimo procesas, sąlygojo (-a) naujų gairių leidybą bei jų modeliavimą.
11. Remiantis atlikti tyrimu ir gautomis išvadomis, **galima patvirtinti** magistro baigiamojo darbo pradžioje išsikeltą hipotezę, kad privatus konkurencijos teisės įgyvendinimas yra nauja niša, todėl nėra šios srities specialaus norminio ir procedūrinio reglamentavimo, be kurio kontinentinės teisės sistemos modeliui būdingos bendrosios civilinės atsakomybės normos ir procedūros negali užtikrinti efektyvaus minėto instituto įgyvendinimo Europos Bendrijoje ir Lietuvoje.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Norminė literatūra:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės žinios. 1985, Nr. 1-1.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
5. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 13-308.
6. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 50-1632.
7. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr. 31-1010.
8. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 30-856.
9. Lietuvos Respublikos prekių ženklų įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 92-2844.
10. Lietuvos Respublikos reklamos įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1937.

II. Europos Bendrijos norminė literatūra:

1. Europos Bendrijų Komisijos *Baltoji knyga* „Dėl ieškinių atlyginti žalą, patirtą dėl EB antimonopolinių taisyklių pažeidimo“, KOM (2008) 165.
2. Europos Bendrijų Komisijos *Žalioji knyga* „Ieškiniai dėl žalos, patirtos pažeidus EB antimonopolines taisykles“, KOM (2005) 672.
3. Europos Ekonominės Bendrijos steigimo sutartis, 1957 m. kovo 25 d. 298 U. N. T. S.
4. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija. Roma: 1953.
5. Pranešimo projektas dėl *Baltosios knygos* dėl ieškinių atlyginti žalą, patirtą dėl EB antimonopolinių taisyklių pažeidimo (2008/2154(INI)), 2008.
6. Pranešimo projektas dėl *Žaliosios knygos* apie ieškinius dėl žalos, patirtos pažeidus EB monopolines taisykles, negalutinis (2006/2207(INI), 2006.
7. Reglamentas Nr. 17/1962 Pirmasis reglamentas, įgyvendinantis Sutarties 85 ir 86 straipsnius. *OL 13, 1962 2 21, p. 204—211*. 1962.
8. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 1/2003 Dėl konkurencijos taisyklių, nustatytų Sutarties 81 ir 82 straipsniuose, įgyvendinimo. *OL L 1, 2003 1 4, p. 1—25*. 2002.

III. Specialioji literatūra:

1. Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. Trečioji laida. Vilnius: 2006.

2. Capobianco A. Private antitrust enforcement of EC competition rules: recent developments. London: Competition Law Insight, 2005.
3. Clayton Antitrust Act of 1914. United States: 1914.
4. Korah V. An Introductory guide to EEC Competition Law and Practice. London: Hart Publishing Oxford, 1997.
5. Diemer Ch. The Green Paper on Damages Actions for Breach of the EC Antitrust Rules. London: Sweet & Maxwell, 2007.
6. Eger Th., Weise P. German Working Papers in Law and Economics. Paper 3. 2007.
7. Faull J., Nikpay A. The EC Law of Competition. New York: Oxford University Press, 1999.
8. Federal Rules of Civil Procedure. United States: 2007.
9. Goyder D. G. EC Competition Law. 4th Edition. London: Clarendon Press Oxford, 2003.
10. Jones A., Surfin B. EC Competition Law. Text, Cases and Materials. Korah V. An Introductory guide to EEC Competition Law and Practice. London: Hart Publishing Oxford, 1997.
11. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. Grupės ieškinio reguliavimo analizė ir pasiūlymai dėl šio instituto tobulinimo. Grupės ieškinio taikomas mokslinis tyrimas. Vilnius: 2008.
12. McCarthy E., Maltas A., Bay M. and others. Litigation culture versus enforcement culture. A comparison of US and EU plaintiff recovery actions in antitrust cases. San Francisco: Latham & Watkins LLP, 2007.
13. Olsen G. Actions for damages. Compensation and deterrence? The passing on defense and the future direction of UK private proceedings. London: Competition Law Insight, 2005.
14. Pheasant J. Damages Actions for Breach of the EC Antitrust Rules: The European Commission's Green Paper. London: Sweet & Maxwell, 2007.
15. Stanikūnas R. Konkurencijos politika: teorija ir praktika. Vilnius: TEV, 2009.
16. Švirinas D. Civilinės teisės ir konkurencijos teisės normų sąveika // Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20).
17. Švirinas D. Europos Sąjungos konkurencijos teisės reforma ir šios reformos įtaka Lietuvos konkurencijos raidai // Jurisprudencija. 2003, Nr. 110-122.
18. Tarptautinis žodžių žodynas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
19. Tarptautinis žodžių žodynas. Vilnius: Žodynas, 2007.
20. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000.
21. Waller S. W. The Incoherence of Punishment in Antitrust in Chicago. Vol. 78, Nr. 1. The Netherlands: Kluwer Law International, 2003.

22. Waller S. W. World Competition. Towards a Constructive Public-Private Partnership to Enforce Competition Law. The Netherlands: Kluwer Law International, 2006.
23. Willimsky S. W. The Concept(s) of Competition. Competition Law. Dartmouth: Ashgate Publishing Company, 2003.
24. Wils W. P. J. World Competition. Should Private Antitrust Enforcement Be Encouraged in Europe? The Netherlands: Kluwer Law International, 2003.
25. Wish R. Competition Law. London: Butterworths, 2001.
26. Woods D., Sin Clair A. and others. Private enforcement of Community competition law: modernisation and the road ahead. 2004.

IV. Elektroniniai šaltiniai:

1. Clayton Antitrust Act // http://www.globalcompetitionforum.org/regions/n_america/USA/The%20Clayton%20Antitrust%20Act.pdf; prisijungimo laikas: 2009-09-17.
2. Federal Rules of Civil Procedure // A. <http://www.uscourts.gov/rules/CV2008.pdf>; prisijungimo laikas: 2009-09-17; B. http://www.law.cornell.edu/rules/frcp/#chapter_iv; prisijungimo laikas: 2009-10-12.
3. Europos Sąjungos portalas // A. <http://europa.eu>; prisijungimo laikas: 2009-09-17; B. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/515&format=HTML&aged=1&language=LT&guiLanguage=en>; prisijungimo laikas: 2009-10-14.
4. Europos Bendrijos teismų priimtų nutarčių paieška // <http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-bin/form.pl?lang=en>; prisijungimo laikas: 2009-09-17.
5. Europos Sąjungos teisės aktų paieška. // <http://eur-lex.europa.eu/lt/treaties/index.htm>; prisijungimo laikas: 2009-10-12.
6. JAV teismų priimtų nutarčių paieška // <http://supreme.justia.com/>; prisijungimo laikas: 2009-09-17.
7. Sherman Act // <http://www.stolaf.edu/people/becker/antitrust/statutes/sherman.html#top>; prisijungimo laikas: 2009-11-16.
8. Ščukas L. Juridinių asmenų dalykinės reputacijos gynyba. Straipsnis // <http://www.paciolis.lt/?cid=30374&details=1>; prisijungimo laikas: 2009-11-19.
9. Šimašius R. Konkurencijos teisė ir teisė konkuruoti. Lietuva ir Europos Sąjunga. Straipsnis // http://www.lrinka.lt/index.php?act=main&item_id=2144; prisijungimo laikas: 2009-10-12.

10. Šovininė J. Kartelių prilyginčiau vagystei. Straipsnis // <http://www.infolex.lt/Portal/start.asp?act=news&Tema=50&str=23455>; prisijungimo laikas: 2009-10-13.
11. Švirinas D. Konkurencijos teisės programa. (Paskaitų skaidrės) // <http://www3.mruni.lt/~daivis/index.php?Lt:2>; prisijungimo laikas: 2009-09-17.
12. Woods D., Sin Clair A. and others. Private enforcement of Community competition law: modernisation and the road ahead. Straipsnis // http://ec.europa.eu/competition/publications/cpn/2004_2_31.pdf; prisijungimo laikas: 2009-10-13.

V. Teisminė praktika:

1. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 1998 m. rugsėjo 14 d. nutartis, priimta civilinėje byloje UAB „Sirowa“ v. Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba, Nr. 3K-53/98.
2. Šiaulių apygardos teismo 2008 m. birželio 3 d. nutartis, priimta civilinėje byloje UAB „Klevo lapas“ v. AB „Mažeikių nafta“, Nr. 2-38-194-2008.
3. Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismo 2009 m. spalio 16 d. nutartis, priimta apeliacine tvarka išnagrinėjus administracinę bylą UAB „Schneidersöhne Baltija“ ir UAB „Libra Vitalis“ v. Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba, ir kt., Nr. A502-34/2009.
4. Case 127/73, *BRT v SABAM*, [1974] E.C.R. 51.
5. Case C-41/90, *Höfner v Elser*, [1991] E.C.R. I-1979
6. Case C-453/99, *Courage v Crehan* [2001] E.C.R. I-6297.
7. *Hanover Shoe v. United Shoe Machinery Corp*, 392 U. S. 481 (1968).
8. *Illinois Brick Co v. Illinois*, 431 U.S. 720 (1977).

SANTRAUKA

Konkurencijos teisė yra jauna teisės šaka, kuri pradėjo formuotis tik XIX – XX a. Jungtinės Amerikos Valstijos sukūrė teisės normomis reglamentuotą mechanizmą ir padėjo tvirtus, teismine praktika grįstus, pamatus privataus konkurencijos teisės įgyvendinimo instituto efektyviam funkcionavimui. Tuo tarpu Europos Bendrija ir Lietuva šio instituto svarbą suprato visai neseniai, dėl to iš konkurencijos teisės pažeidimų kylančios bylos teisminėje praktikoje vis dar retas reiškinys nūdienai.

Šiame darbe analizuojami privačios konkurencijos teisės įgyvendinimo, pareiškiant civilinį ieškinį dėl žalos, patirtos pažeidus sąžiningos konkurencijos taisykles, reglamentavimo ypatumai Jungtinėse Amerikos Valstijose ir lyginami su Europos Bendrijoje ir Lietuvoje šio instituto reglamentavimu, siekiant nustatyti neišspręstas problemas ar spragas, trukdančias efektyviai jį įgyvendinti. Įvertinus privačios konkurencijos teisės įgyvendinimo instituto skirtumus ir/ar panašumus skirtingų kontingentų teisinėse sistemose, buvo bandoma aptarti įvairius būdus ir instrumentus, kuriais remianti galėtų būti suformuotos gairės ir atrasta panacėja nuo šio instituto nefunkcionavimo Europos kontinente. Lyginamuoju aspektu darbe buvo nagrinėjamos konkrečios ir esminės problemos dėl įrodinėjimo naštos, bylinėjimosi išlaidų, patirtos žalos apskaičiavimo, kolektyvinio gynybos būdo, antkainio perkėlimo argumento, institucijų kompetencijos ir vaidmens nustatymo šioje srityje ir kt., pateikiami šio instituto privalumai, santykis su viešąja konkurencijos teise bei iniciatyvos ir pasiūlymai, susiję su jo vykdymu.

Darbo pabaigoje, remiantis atlikti tyrimu, analize ir gautomis išvadomis, buvo patvirtinta magistro baigiamojo darbo pradžioje išsikelta hipotezė, kad privatus konkurencijos teisės įgyvendinimas nėra įmanomas be šios srities specialaus norminio ir procedūrinio reglamentavimo, kadangi kontinentinės teisės sistemos modeliui būdingos bendrosios civilinės atsakomybės normos ir procedūros nėra pajėgios užtikrinti efektyvaus jo įgyvendinimo Europos Bendrijoje ir Lietuvoje.

Pagrindinės sąvokos: konkurencijos teisė, privatus konkurencijos teisės įgyvendinimas, civilinis ieškinys dėl žalos, patirtos pažeidus sąžiningos konkurencijos taisykles.

SUMMARY

Competition law is a young branch of the law system which developed only in the XIX–XX century. Despite this fact, United States of America has already established a mechanism governed by the rules and put the foundations for effective functioning of the private enforcement institute, based on huge judicial practice. Meanwhile, the European Community and Lithuania have understood the importance of this institute recently – therefore the private litigation cases regarding the breach of the competition law are still rare.

In this paper the analysis is represented on regulation's features of private enforcement institute of the United States which are being compared with the regulation applied for the mentioned institute in the European Community and Lithuania, in order to identify unresolved problems or gaps that hinder the effective implementation of it. After the assessment of differences and/or similarities between the private enforcement institute regulations applied in different legal system contingents, there have been attempt to discover various methods and instruments, which could be called as guidelines or panacea against the effectless implementation of this institute in the European continent. With the help of comparative method the fundamental problems concerning the burden of proof, costs, damage calculation, class action (collective defense), passing-on defense, the role of institutions in this process, the relationship between the public and the private enforcement of the competition law and initiatives.

In the end of the paper on the basis of investigation, analysis and conclusions, the hypothesis, which was raised in the in the beginning of the master's final work, was approved noting that the general civil liability rules and procedures ascribable to Continental model of the legal system are not able to ensure the effective implementation of the mentioned institute without its special field of the regulatory and procedural regulation in the European Community and Lithuania.

Keywords: *Competition law, private enforcement of competition law, civil action for damages against the breach of competition (antitrust) law.*